

FIGYELŐ
SZOLGÁLAT

ISMERTETÉSEK

02:002:681.3

CALDWELL, W.:

Libraries and information science.

/Könyvtárak és a tájékoztatástudomány/

Library Association Record, 72.k. 4.sz. 1970. p.137-141.

A modern könyvtár, különösen a tudományos szakkönyvtár és a tájékoztatástudomány kapcsolatát elemzi tanulmányában W. CALDWELL, a University of Newcastle-upon-Tyne /Newcastle-upon-Tyne-i Egyetem/ könyvtártudományi intézetének vezetője.

CALDWELL véleménye szerint a kérdés vizsgálata igen időszerű, mivel a második világháborút követő rohamos tudományos és műszaki fejlődés világszerte fokozódó információáramlást idézett elő, a tudományos, műszaki és egyéb dokumentumok száma ugrásszerűen nő, s ez mind a tudományos, mind a gazdasági életben előtérbe állította az információfeldolgozást, -keresést stb. problémáját. Az információk tömegének feldolgozását, "ellenőrzését" célzó erőfeszítések - melyek kezdetben még nem érdemelték ki a "tudományos" jelzést - egyre nagyobb mértékben alkalmazták a tudományos kutatás módszereit és a technika, elsősorban az ügyvitelgépesítés eredményeit. Így az információfeldolgozással és a tájékoztatással foglalkozó tanulmányterület fokozatosan kialakította a "tájékoztatástudomány" néven ismert diszciplinát.

Még kell azonban vizsgálni, vajon valóban új tudományos diszciplína-e a tájékoztatástudomány. Az Egyesült Államokból kiinduló és ma már szinte világszerte elfogadott elnevezés - information science = tájékoztatástudomány - hallatára sokan úgy vélik, hogy ez a gépi adatfeldolgozással és visszakereséssel azonos terület. Ez azonban téves nézet, mivel a gépi módszerek alkalmazása az információ- vagy tájékoztatástudománynak csupán egyik - bár fokozódó jelentőségű, de nem legfontosabb - területe. Az azonban igaz, hogy a tájékoztatástudománynak még nem sikerült kialakítania egységes és általánosan elfogadott fogalomkörét, rendszerét és módszertanát, vagyis azt, ami valóban tudományos diszciplínává avatná, noha ezen a területen is nagy munka folyik,

s már kialakultak azok a tudományos összetevők, melyek a fejlődés során igazi tudománnyá érlelik.

Eme alkotóelemek közül az alábbiak tekinthetők a legfontosabbaknak:

1. az információk tartalmi feltárása: a hagyományos könyvtári katalógizálás, szakozás, s az információkeresés néven ismert új módszer;
2. rendszerelemzés és elektronikus adatfeldolgozás: a rendszerelemzés és az elektronikus adatfeldolgozás együttes alkalmazására van szükség ahhoz, hogy a gépi módszereket a könyvtári területeken az eddigieknél hatékonyabb módon tudják alkalmazni;
3. az igazgatás /vezetés/ tudományos elveinek alkalmazása, különös tekintettel az információs tevékenységeket igénylő ipari szervezetekre;
4. a tájékoztató munka szociológiája: ahhoz, hogy a nagytömegű publikált információkból valóban az jusson el a kutatóhoz, ami számára fontos és szükséges /vagyis releváns/, tanulmányozni kell az egyéni kutató /vagy kutatói csoportok/ tájékoztatói szokásait, azok szociológiai, pszichológiai és környezeti hátterét;
5. szakbibliográfia: a hagyományos könyvtári munka közismert és fontos alkotóeleme, de éppoly fontos a tájékoztatástudomány egésze szempontjából. A szakmai témaismeretet és az ehhez kapcsolódó szakirodalmi tájékozottságot sokan szeretik a szakbibliográfiai jártasság elé helyezni, de e kettő nem azonos és nem pótolja, hanem kiegészíti egymást.

A fentiek mellett még több más olyan terület van, amely a tájékoztatástudománnyal, illetve a fenti témákkal valamilyen kapcsolatban vagy kölcsönhatásban áll, amely a jövőben a kapcsolatok tisztázása után minden jel szerint a tájékoztatástudománynak is önálló részeivé válhat /pl. szemantika, szintaxis, logika, információelmélet, nyelvészet stb./. Arra is gondolni kell, hogy a jövő információs szakemberének még közelebbi kapcsolatba kell kerülnie a matematikával /matematikai logika az adatfeldolgozással kapcsolatban/, tudományelmélettel /kommunikációval összefüggésben/, fizikával /elektronikai ismeretszerzés/ és még egy sor más terület is szóba jöhet. Mindezekből az tűnik ki, hogy a tájékoztatástudomány a közös alapok ellenére lényegesen különbözik a könyvtárosságtól.

A szerző a következőkben az általános tájékoztatástudomány és a könyvtárosság /ha úgy tetszik, a szoros értelemben vett könyvtártudomány/ közötti jelenlegi különbségeket vizsgálja. Megállapítása szerint a könyvtár hagyományos funkcióit jelentős mértékben fejlesztette; a szerzeményezés, könyvtári feltárás, állományszervezés és könyvtári tájékoztatási feladatok területén példás eredményeket ért el, sőt bizonyos könyvtári módszereket /pl. kartonnyilvántartások/ az általános ügyvitel is átvett. Ennek ellenére a könyvtári gyakorlatból igen hiányzik az információk eredete, hasznossága és hatása iránti érdeklődés. Szükséges tehát, hogy a tájékoztatási szakemberhez hason-

lón, a könyvtáros is kiterjessze érdeklődését a felhasználóra, annak szükségleteire, valamint arra, milyen hatást gyakorolnak szolgáltatásai a felhasználóra. A könyvtár azonban, ha lassabb ütemben is, mint a tájékoztatástudomány, de követi a fejlődést ezen a területen is: egyre világosabban kezdi látni társadalmi jelentőségét és feladatait. Ahhoz azonban, hogy a könyvtár új feladatait új módon, s a tudomány és az egész társadalom új szükségleteinek megfelelően láthassa el, az alábbi három dolog szükséges:

1. megfelelő szellemi kapacitás;
2. megfelelő szakmai képzés /vagyis a kutatás és a kutatók szempontjaihoz alkalmazkodni tudó könyvtári szakemberek képzése/;
3. többféle megközelítési mód alkalmazásának lehetősége.

Remélhető, hogy a könyvtár- és tájékoztatástudományi egyetemi fokozatok eléréséhez szükséges kutatómunkák a jövőben ezeken a fentiekben ismertetett területeken jelentős eredményeket érnek el.

CALDWELL professzor a továbbiakban azt fejtegeti, hogy a tájékoztatástudomány természeténél fogva gyorsabban fejlődik, mint a könyvtártudomány, amelyből lényegében származik. Érdemes azért megvizsgálni - mondja a szerző - milyen befolyást gyakorolhat a tájékoztatástudomány gyorsabb fejlődése a könyvtártudományra, különösen az előbbiekben említett új gondolkodást igénylő könyvtári területeken. E területek - s ez egyben akár képzési programot is jelenthet - a következők:

1. a tudás, a tudományos ismeret tanulmányozása, a tudás eredete, a tudásanyag "termelése", növekedése, közzétételének formái;
2. az ismeretanyag hordozóinak szervezése és igazgatása;
3. az ismeretanyag felhasználóinak s azok ismert vagy látens igényeinek tanulmányozása; miért használják azt a bizonyos ismeretanyagot, mik az indítékaik, s mi mindezek társadalmi következménye.

A tudományos ismeret tanulmányozása

A könyvtárosság, sőt a könyvtártudomány egyik hagyományos és legnagyobb tekintélyű területe az, amit az angolszász terminológia a "tudományos ismeretek szervezése" /organization of knowledge/ néven ismer, s ami lényegében a szakozás és a katalogizálás folyamatait jelenti. Ez azonban hagyományosan az írásban rögzített /recorded/ ismeretekre, illetve az azokat hordozó dokumentumokra vonatkozott, s magába foglalta azokat az elméleti tanulmányterületeket is, amelyeket a könyvtári "empíria" vetett fel. Ezt a tanulmányterületet ezért helyesebb lenne a "leirt ismeretek szervezése" névvel jelölni. Ezt azonban meg kellene előznie magának a tudásanyagnak, az ismereteknek vagy még egyszerűbben szólva, általában magának a tudománynak a tanulmányozása, ami - egyebek között - a következőket ölelné fel: tudományelmé-

let, a megismerési folyamat, fogalomalkotás, az egyéni ismeretszerzés elmélete és módszerei, a tudomány önfejlődése /modellekkel illusztrálva/, tudományos módszertan, a /tudományos ismeretek és a társadalmi-politikai erők kölcsönhatása és kapcsolata stb. A tájékoztatástudomány ezeket a kérdéseket már eddig is figyelembe vette, a jövőben pedig szükséges, hogy a könyvtárosképzésben a "leirt ismeretek szervezésének" tanulmányozását a fenti általános tudományelméleti studium vezesse be.

A /leirt/ ismeretanyag hordozóinak szervezése és igazgatása

A leirt ismeretanyag hordozóinak szervezése és igazgatása a hagyományos könyvtárakban a katalogizálás és szakozás, s az ezekkel kapcsolatos ügyviteli, igazgatási és szervezési teendők körébe tartozik. Ez lényegében mind a könyvtári, mind az általános tájékoztatástudományi területen egyforma jelentőségű, noha a könyvtárban természetesen mennyiségileg túlsúlyban van. A tájékoztatástudomány hatása itt az elektronikus adatfeldolgozási technika alkalmazásában nyilvánul meg, ebben ma még határozott fölényben van a könyvtárakkal szemben, bár a könyvtártechnika igyekszik felzárkózni éppen e hatás alatt: sok helyen már bizonyos könyvtári ügyviteli folyamatok: a katalogizálás, kölcsönzés gépi uton történik, s fokozódik az igény a computeres technika további alkalmazásai iránt. A teendők itt ugyancsak a képzésben látszanak a legsürgetőbbeknek. Arra kell törekedni, hogy a könyvtárosok /s természetesen az általános tájékoztatási szakemberek is/ minél mélyebben megismerkedjenek a gépi adatfeldolgozó technikák elvi alapjaival, a gépi nyelvekkel, s olyan ismeretekre tegyenek szert, hogy szakértő módon tudják meghatározni, mit várnak a géptől. Ehhez azonban az is szükséges, hogy már a középfokú oktatás nagyobb figyelmet fordítson a modern matematikai képzésre.

A gépi nyelvek ismerete rendkívül fontos akár tájékoztatási szakemberekről, akár könyvtárosokról van szó, de elengedhetetlenül fontos a nyelvismeret is, mégpedig két okból:

1. az idegen nyelv/ek/ ismerete lehetővé teszi a külföldi bibliográfiai és egyéb tájékoztató eszközökben való eredményes kutatást;
2. lehetővé teszi, hogy a könyvtáros vagy tájékoztatási szakember az idegen nyelvű információs forrásokat megértse, s fordítás, kivonatolás vagy egyéb formában fel is tudja dolgozni azokat. A jövőben a könyvtári-tájékoztatói képzésben a nyelvtanításra fokozott figyelmet kell fordítani.

Az ismeretanyag felhasználóinak tanulmányozása

Az eddig végzett könyvtárhasználati és igényvizsgálatok a problémának csak a felszínét érintették, s kevés alapot szolgáltattak a

felhasználók tanulmányozására, igényeik, indítékaik, információs szokásaik stb. mélyebb megismerésére.

A felhasználók tanulmányozása az általános információs területen, a dokumentációban éppoly fontos, mint a könyvtárban, a különbség csak az, hogy a könyvtárnak szélesebb felhasználó tábora miatt bonyolultabb vizsgálatokat kell végeznie. Egy üzemi tájékoztatási szolgálat viszonylag homogén összetételű felhasználókkal foglalkozik, s a kis csoportok tanulmányozása lényegesen könnyebb. Ám ettől a különbségtől eltekintve mind a könyvtáros-, mind az általános tájékoztatási szakember-képzésben elérendő cél, hogy megfelelő oktatást nyújtsanak ezen a területen. Mindkét típusu szakembernek megfelelő ismeretekkel kell rendelkeznie ahhoz, hogy az ismeretanyag felhasználásával kapcsolatos társadalmi kérdésekben biztosan eligazodjanak, kellő ismeretekkel rendelkezzenek az egyéni információkeresési módszerekről, a személyiséglélektanról, a személyiségelméletekről, a szocializálódási folyamatokról, megismerési és tanulási folyamatokról, valamint arról, hogy mi az egyéni tevékenység viszonya a társadalomhoz, annak célkitűzéseivel, s hogy milyen társadalmi folyamatok, emberek közötti kapcsolatok állnak mindezek hátterében. A fentiekből következik, hogy az ilyen ismeretek szerzése az egész tájékoztatási területen elmélyíti a szakmai munkát, s rendkívül elősegíti a tájékoztatási intézmények - különösen a jóval összetettebb felhasználói gárdával rendelkező könyvtárak - társadalmi funkciójának rangemelését. Ezeknek az ismereteknek a birtokában a tájékoztatási szolgálatok jóval hatékonyabb és relevánsabb szolgáltatásokat nyújthatnak.

Tanulmánya végén a szerző a tájékoztatástudomány és a könyvtár-tudomány szerepével foglalkozik. Véleménye szerint a tájékoztatási szakember /dokumentalista, szakmai információs szolgálatok szakreferensei és egyéb tájékoztatói/ és a könyvtáros, illetve a /szakmai és általános/ tájékoztatási intézmények és a könyvtárak társadalmi szerepe között nincs lényeges különbség. A könyvtáros általánosabb körben mozog, sokféle felhasználóval foglalkozik, szakmai ismeretanyaga is általánosabb. A szakmai tájékoztatási intézmények információs szakemberei viszont meghatározott szakmai kutatói körben dolgoznak, szoros kapcsolatban állnak intézményük kutató-, műszaki, termelési munkájával, jóval közelebről ismerik a felhasználókat, s bizonyos ismeretekkel kell rendelkezniük intézményük szakterületén /bár ez utóbbi nem kötelező, de igen ajánlatos, különös tekintettel arra, hogy a szakemberhiány miatt a természettudományos és műszaki területen aligha lehet majd a jövőben szakmailag képzett tájékoztatókat kapni, s az általános tájékoztatási szakembernek kell bedolgoznia magát intézménye szakterületébe/. Az információs szakember éppen speciális jártaságánál fogva alkalmas olyan feladatok ellátására is, amilyenekre könyvtáros általában nem felel meg /pl. kiadói, szerkesztői munka, piackutatás, különféle kulturális igénykutatás, közvéleménykutatás stb./. Mindeme részletkülönbségek mellett végülis nem tekinthető a két terület egymástól függetlennek, hanem inkább szorosan összetartozó, egymást szervesen és szükségképpen kiegészítő munkaterületeknek, s a tájékoztatás és a könyvtár szakembereinek szoros együttműködése a jövő fejlődésének biztosítója.

/Székely Dániel/

REFERÁTUMOK

KÖNYVEK

1/K/71

778.14.072:002.66:629.113

BAKER, G.G.:

Survey and report on microfilm applications in the motor industry for
Intereurope Export Publications Limited.

/Áttekintés a mikrofilm alkalmazásáról a gépkocsiparban./

/London, Intereurope Export Publications Ltd./,
1969. V, 71 p.

E tanulmány létrejöttét egy, az autópárhban 1968 decemberétől 1969 februárjáig folytatott adatfelmérés előzte meg. Körlevelek és személyes interjúk formájában megkérdezték számos európai, amerikai és japán autógyár és forgalmazó vállalat képviselőit az ipari szakirodalom beszerzése, kiegészítése és szétosztása terén tapasztalt problémáikról. A feltárt problémák alapján megegyeznek, tipikusak, így megoldásukra - mikrofilm útján - szabványos megoldásokat lehet találni. E tanulmány elősegítheti a szakterület mikrodokumentációjának vállalatokon belüli és nemzetközi szabványosítását. A szabványosítás az azonos típusú készülékek tömeges igénylése által lenyomhatja a mikrofilmkészítési felszerelések magas árát. Az ipari szakirodalom mikrodokumentációjának kérdésében a rivális vállalatok is azonos véleményen vannak.

Az autópárh gyárak hatalmas papírtömeget használnak fel információrendszerükben. Ez az anyag két fő kategóriára oszlik: a belső személyzet számára előállított információkra és a külső szétosztásra szánt anyagra. A belső terjesztésre sokszorosított dokumentumok alkatrész leírások, szabványok, szabályzatok, használati utasítások, a computer-központtól származó statisztikai és pénzügyi információk, kutatási jelentések stb. A külső szétosztásra kerülő anyagban - garázsok, szervizek, alkatrészraktárak számára - megtalálható a jelenleg és a korábban gyártott autótípusok dokumentációja, karbantartási kézikönyvek, alkatrészlisták és árjegyzékek. A tanulmány elemzi az eredeti méretű, hagyományos papírtömeget felhasználó dokumentáció előnyeit és hátrányait, majd a három számítástechnikai mikroformátum, a 16 mm-es kazettás film, a mikrofilmlap és a PCMI /Photochromic Micro Image = fotokromikus mikrofelvétel/ erős kicsinyítésű mikrofilmlap ismertetésével és értékelésével foglalkozik, elemzi a szervezés, használhatóság és a költségek kérdéseit. A mikrofilmes dokumentáció előállításának és fenntartásának költségei az eredeti papírdokumentáció költségeinek csupán felét vagy harmadát teszik ki.

/Tókes László/

FOLYÓIRATCIKKEK

1/71

001.81/083.133/

Utmutató a közzétételre szánt tudományos cikkek megszerkesztéséhez. /Guide pour la redaction des articles scientifiques destinés à la publication./ = Documentaliste, 6.k. 1.sz. 1969.márc. p.21-27.

Az UNESCO egyik céljával tűzte ki a tudományos információk közlése jelenlegi helyzetének megjavítását. A tudományos cikkek megszerkesztésénél és publikálásánál hiányoznak ugyanis a megfelelő szabályok ahhoz, hogy ne növekedjék feleslegesen a közzétett dokumentumok száma és költsége.

A helyzet megjavítására különféle nemzetközi szervezetek - FID /Fédération Internationale de Documentation = Nemzetközi Dokumentációs Szövetség/, ICSU /International Council of Scientific Unions = Tudományos Szervezetek Nemzetközi Tanácsa/, IFLA /International Federation of Library Associations = Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége/, ISO /International Organization for Standardization = Nemzetközi Szabványügyi Szervezet/ - szabályzatot dolgoztak ki, amely meghatározza azokat a szabályokat, amelyeket a tudományos közlemények szerzőinek és a tudományos folyóiratok szerkesztőinek követniük kellene.

Másrésről az IUPAP /International Union of Pure and Applied Chemistry = Elméleti és Alkalmazott Fizika Nemzetközi Szövetsége/ a szabályzat alapján és ennek alapos tanulmányozása után un. vezérfontalat adott ki a szerzői összefoglalások megszerkesztésére.

Mindezek azt szolgálják, hogy az egész világon megkönnyítsék az emberek között a tudományos információk cseréjét.

Az általános ajánlások a következő szabályokat állítják fel:

1. minden olyan kéziratához, amelyet tudományos műszaki folyóiratban való közzétételre szánnak, tájékoztató összefoglalás, tartalmi kivonat csatolandó;

2. a címnek tömörnek kell lennie, legyen azonban tájékoztató is, amennyire csak lehetséges. Ez egyben a tároláshoz és informáláshoz szükséges indexelést és kódolást is elősegíti;

3. a közzétételre szánt kézirat rendszerint a következő három kategória valamelyikéhez tartozik:

a/ eredeti tudományos értekezés, amely az új kutatások, módszerek vagy készülékek leírását tartalmazza;

b/ ideiglenes közlemény vagy bevezető feljegyzés;

c/ tisztázó ismertetés, amely a már közzétett információkat elemzi és vitatja meg;

4. nem szabad közzétételre benyújtani olyan kéziratot, amelyet már közzétettek vagy más folyóiratban közzétételre fog kerülni;
5. a cikk tárgyát már a bevezetésben meg kell világítani;
6. a szerzők emeljék ki pontosan, hogy a cikkben mi az ő személyes hozzájárulásuk a kérdéses témához, és mi az, amit más szerzők alkottak. Amennyiben más szerzők eredményeinek, esetleges tévedéseinek bírálatát is tartalmazza a cikk, ennek nem szabad veszélyeztetnie e munkák tudományos tekintélyét;
7. a folyóiratok legtöbbjét maguknak a szerzőknek az intenciói szerint szerkesztik, akiknek viszont figyelembe kellene venniük a folyóirat egyéb, hasonló tárgyú cikkeinek stílusát. A cikkeknek ezenkívül bibliográfiai utalásokat, jelzések és rövidítések magyarázatát is tartalmazniuk kell;
8. a cikk tárgyát lehetőleg röviden kell összefoglalni, egyszerű, jól érthető nyelven. Különleges témakör sajátos kifejezései csak akkor használandók, ha az illető kérdés egyéb specialistái ezeket teljes mértékben elfogadták. Ha elkerülhetetlen új kifejezések használata, ezeket gondosan kell meghatározni;
9. a szerzőknek úgy kell eljárniuk, hogy cikkük tartalmazza mindazokat a tájékoztatásokat, amelyek szükségesek megértéséhez, és ezért a használt jelöléseket magyarázzák meg;
10. ha az ipari tulajdonjogra vagy nemzetbiztonságra vonatkozó megfontolásokból a szerző kényszerűen korlátozza tudományos információt, szövege a fenti 3/b kategóriába tartozik;
11. ugyanazon tárgy tekintetében korábban közzétett munkákat fel kell tüntetni a bibliográfiai utalásokban, különösen akkor, ha ki kell mutatni, milyen fejlődést jelent az új munka a szóban forgó kérdés ismeretében;
12. a korlátozott terjesztésre készült közleményekre való utalást lehetőleg el kell kerülni; a titkos jellegű okmányokat pedig sohasem szabad megemlíteni.

Ajánlások a főszerkesztők számára

13. a főszerkesztők tartsák szem előtt a szerzők intencióit, de ne kerüljenek szembe a jelen ajánlások alapvető elveivel;
14. a közlésre elfogadott cikk tekintetében a főszerkesztőnek nem csupán a cikk jó minőségét kell megvizsgálnia, hanem ellenőriznie kell, vajon az összefoglalás teljes-e és hogy a cikk címe elég tömör és egyben tájékoztató-e;
15. az olyan folyóiratokban, amelyek több kategóriába eső cikke-

ket is közölnek, a főszerkesztőnek kérdést kell intéznie a szerzőhöz, vajon a közzétenni kívánt értekezés a fenti 3. pont melyik alpontja alá esik?

16. a cikkek tartalmi kivonatainak közlését mindig biztosítani kell;

17. törekedni kell arra, hogy a szokásos jelölések és rövidítések jegyzéke rendelkezésre álljon a bibliográfiai utalások számára.

Vezérfonal a közlésre szánt szerzői összefoglalások megszerkesztéséhez

Ajánlatos, hogy az alábbi elvi szabályok érvényesüljenek a tudományos cikkek címének megválasztásánál és az összefoglalók megszerkesztésénél:

1. a cikkek címe legyen eléggé informatív és pontosan tükrözze a tartalmat, hogy ezzel a címjegyzékek összeállítását és a tárolás, valamint információkeresés célját szolgáló kódolást is elősegítsék;

2. minden cikket előzzön meg az összefoglaló; ha ezt maguk a szerzők készítik el, gondoljanak arra, hogy esetleg ez lesz egyedül szövegüknek az a része, amelyet elolvasnak;

3. a rézümő ismertesse a cikk tartalmát és következtetéseit, de ne foglaljon magába olyan állításokat, amelyek a cikkben nem szerepelnek;

4. a tartalmi összefoglaló önmagában egészet alkosson;

5. hasznos az olyan minősítés, amely a tárgyalás módjára utal, például "rövidre szabott", "elmélyült", "elméleti", "kísérleti" stb.;

6. az új információk utaljanak a megfigyelt tényekre, a levont következtetésekre, vagy kísérleten alapuló okoskodásra vagy az új szerkezet, új kezelési mód jellegzetességeire;

7. megemlítendő az új anyagok /pl. vegyületek/ és az új számszerű adatok;

8. amennyiben a rézümő kísérletek eredményeire utal, helyes bizonyos közelebbi meghatározást is adni a használt módszert illetően;

9. a tartalmi összefoglalást összefüggő mondatokban kell megfogalmazni, ne legyen pontokban való felsorolás; helyes közismert kifejezések használata és nem csupán a szerző által alkalmazott fogalmak közlése;

10. feltételezhetjük, hogy az olvasó általában ismeri a szóban forgó kérdést, ezért a rézümő legyen megérthető anélkül is, hogy az egész cikket át kellene tanulmányozni;

11. általában a tartalmi összefoglalások ne tartalmazzanak külön utalásokat vagy idézeteket;

12. a rézümé a lehetőség szerint rövid legyen, amellet, hogy a fenti követelményeknek megfeleli; általában ne haladja meg a 200-250 szót;

13. célszerű a tartalmi összefoglalókat több nyelven közreadni, hogy ezáltal a cikk nemzetközi felhasználhatósága jobban biztosítva legyen.

/Takács L./

2/71

002:377

Osztrák dokumentációs képzési és továbbképzési szemináriumsorozat. /Österreichische Seminarreihe zur Ausbildung und Weiterbildung in der Dokumentation./ - ARNTZ, H. = Nachrichten für Dokumentation, 21.k. 1.sz. 1970.febr. p.32.

Az ÖGDB /Österreichische Gesellschaft für Dokumentation und Bibliographie = Osztrák Dokumentációs és Bibliográfiai Társaság/ kezdeményezésére a Bundeskammer der Gewerblichen Wirtschaft /Szövetségi Ipargazdasági Kamara/ a Wirtschaftsförderungsinstitut /Gazdaságfejlesztési Intézet/ együttműködve ebben az évben Információfeltárás és dokumentáció címmel előadásorozatot szervezett Bécsben dokumentalisták számára. E szemináriumsorozatot a Deutsche Gesellschaft für Dokumentation /Német Dokumentációs Egyesület/ egyéves tanfolyama mintájára szervezték meg, s az előadók is nagyrészt azonosak. A tanfolyam általános képzést ad, nem az egyes szakterületek részleteit. A program hangsúlyozza a dokumentáció fontosságát a gazdasági és állami élet minden területén.

A szemináriumsorozat nyolc részből áll. Időtartama 10 hónap, 1969 decembertől 1970 szeptemberig, 114 óra előadással.

A tanfolyam befejeztével a résztvevők a Gazdaságfejlesztési Intézetben záróvizsgát tesznek. A szemináriumsorozat részvételi díja 2500 Schilling. Egy-egy rendezvényen való napi részvételi díj 200 Schilling. Ugyancsak a résztvevők viselik az utazási, szállás- és étkezési költségeket is. A szemináriumok témája a következő:

1. Bevezetés a dokumentációba	1,5 nap	9 óra
2.	3 nap	18 óra
Könyvtárosi alapismeretek és a dokumentáció segédletei		6 óra
ETO		6 óra
Reprográfia		6 óra
3.	2,5 nap	15 óra
Terminológia és nyelvi normák		3 óra

Dokumentumok beszerzése		3 óra
Információ és felhasználói		6 óra
Szakkönyvtárak, speciális könyvtárak		3 óra
4.	2 nap	12 óra
Dokumentációs pedagógia		3 óra
Dokumentációs intézmények felépítése		6 óra
Jogi ismeretek a dokumentációban		3 óra
5. Dokumentumok feltárása	3 nap	18 óra
6. Általános rendszertan	2 nap	12 óra
7. Kézi lyukkártyák a dokumentációban	2 nap	12 óra
8. Elektronikus adatfeldolgozás a dokumentációban	3 nap	18 óra

/Bauer J./

3/71

002:378.4

A dokumentációs szak fejlődése a Berlieni Freie Universitätén.
/Das Lehrfach Dokumentation an der Freien Universität Berlin./ -
WERSIG, G. = Nachrichten für Dokumentation, 21.k. 1.sz. 1970.febr.
p.26-27.

A szak fejlődése 1957-ben kezdődött, amikor a könyvtártudományi szak keretében Hans-Werner SCHOBER előadást tartott a dokumentáció kérdéseiről. Ezt követően két tanévben voltak előadások A tudományos munka technikája és segédeszközei, majd 1962-ben A dokumentáció kérdései és segédeszközei címmel. 1964-től SCHOBER folyamatosan tartott előadásokat, majd dokumentációs gyakorlatokat is szervezett. Munkájának eredményeként 1966-tól a dokumentációt önálló szak- és vizsgatárgyként ismerték el, előbb a könyvtártudománnyal közös studiumként, majd SCHOBER professzorral való kinevezése után külön studiumként. 1969-től kezdve a szakon 8 előadást szerveztek, továbbá több előadást tartottak más szakokon is a dokumentáció kérdéseiről. A szak függetlenné válásával együtt elnevezése információ- és dokumentációtudományra változott. Természetesen a studiumok szélesebb körre való kiterjesztése a tantestület tervszerű kiszélesítését is szükségessé tette.

A tanmenet a szak kezdeteikor a dokumentáció alapkérdéseit, technikáját és segédeszközeit állította előtérbe. Ide tartozott a katalógus- és kártyatechnika, sokszorosítástechnika és a referálás. Ezt az 1966/1967-es téli félévtől szemináriumok egészítették ki Nyelv a dokumentációban összefoglaló címmel. E szemináriumok felölelték a fogalom és nyelv, a teaurusz, a dokumentáció terminológiája, valamint a

dokumentumelemzés kérdéseit. Erre támaszkodva azután a következő előadássorozat Adalékok az információ- és dokumentációtudományhoz címmel összefoglalta a részeredményeket.

Jelenleg az említett előadások mellett a következő témákról tartanak előadássorozatokat:

- a könyvtárak és a dokumentáció együttműködése
- az elektronikus adatfeldolgozás /EAF/ alkalmazása a könyvtárakban
- dokumentumok feltárása
- osztályozó rendszerek
- referálószolgálatok elemzése

A végleges tanmenet kialakításánál a következő szempontok érvényesülnek:

bevezető előadások és gyakorlatok a dokumentáció problémáinak és segédeszközeinek megismertetésére, a használatban való jártasság megszerzésére

dokumentumelemzési gyakorlatok a készség megszerzésére

az EAF berendezések felhasználásának lehetőségei és problémái

az információ- és dokumentációtudomány alapkérdései

a dokumentációs rendszerek és nyelvek elmélete.

A tanulmányok a bölcsészettudományi kar keretében fő- és mellékszakként is elvégezhetőek. A dokumentációs szakot bölcsészdoktorátussal vagy Magister Artium fokozattal lehet befejezni.

A studiumokat a tudományos dokumentalista pályára készülőknél mellékszakként ajánlják, de elvégezhető posztgraduális formában is. A kötelező studium jelenleg 6 félév, de posztgraduális tanulmányok esetén a vizsgák rövidebb idő alatt is letehetőek.

Az új egyetemi törvény és szakbeosztás létrejötte természetesen változásokat jelent. Létrejön a kommunikációtudományi szakágazat, ebbe összevonják az információ-, dokumentáció-, könyvtártudományi, a szociológiai, pszichológiai és publicisztikai szakokat. Ez új irányt és új, jobb együttműködést feltételez. A vizsgarend ennek megfelelően fog megváltozni.

/Bauer J./

4/71

002.513.5:025.4: 025.323

Információkeresés automatikus kulcsszavas osztályozás alapján.
 /The use of automatically-obtained keyword classifications for information retrieval./ - JONES, K.S. - JACKSON, D.M. = Information Storage and Retrieval, 5.k. 4.sz. 1970.febr. p.175-201.

A közlemény az automatikus kulcsszavas osztályozás jellegzeteségeit, alkalmazhatóságát vizsgáló kutatás befejező jelentése.

A kutatás két kérdés tanulmányozását tűzte ki célul:

1. alkalmazható-e információkereső rendszerben az automatikusan előállított teaurusz segítségével történő osztályozás;

2. ha igen, akkor elvégezhető-e megfelelő gazdasági hatékonysággal az automatikus osztályozás is?

A cranfieldi - CLEVERDON által lefolytatott - valamint a Smart-rendszerben végzett Salton-féle kísérletekhez felhasznált 200 db, emberi munkával tárgyszavazott dokumentumot vittek be a külön e célra kialakított és programokkal ellátott computeres tájékoztatási rendszerbe. A dokumentumokat CLEVERDON úgy dolgozta fel, hogy a mintához kidolgozott kérdéseket is csatolt és egyben megadta a kérdésekre releváns dokumentumokat is. A továbbiakban ezt az indexelésekhez és a különböző visszakeresésekhez összehasonlítási alapul használták fel.

Konkrét célként az információkeresés céljaira használható teauruszok előállításának, valamint a különböző jellegű teauruszok osztályozásra és keresésre kifejtett hatásának kérdéseire óhajtottak választ kapni.

Az osztályozás részére az osztályok kialakításának négy módját vizsgálták meg. Az egy osztályhoz tartozó elemek kapcsolódása lehet:

lineáris /string/ , ahol az első elem a másodikkal stb. van kapcsolatban; elágazás nincs;

csillagszerű /stars/ , ahol egy elem több elemmel van közvetlen kapcsolatban;

csoportos /cliques/ , ahol mindegyik elem mindegyikkel kapcsolatban van;

bokros /clumps/ , ahol a kapcsolódás szabálytalan.

A teaurusz szerkezete mellett hat a keresésre a felhasznált szókészlet és az egyes szavak előfordulásának gyakorisága is. A gyakran előforduló szavakat, kifejezéseket célszerű mellőzni. Ugyanakkor a fenti két tényezőt /szerkezet, szókészlet/ kívül figyelembe kell venni.

ni azt a tényt is, hogy ugyanaz a dokumentum rendszerint többféleképpen is indexelhető, ugyanaz a kérdés többféleképpen fordítható le a rendszer indexelő nyelvére.

A 200 tételt képviselő információs anyagon végzett kísérletek eredményei rámutattak a teaurusz automatikus összeállításának és osztályozásának jövőbeli lehetőségeire, de nem bizonyították az automatikus rendszer egyértelmű fölényét. A szerzők további vizsgálatok végzését javasolják.

/Schiff E./

5/71

002.53/430.2/:05.681.327.4

Folyóiratok nyilvántartása 80-oszlopos gépi lyukkártyákkal.
/Zeitschriftenkartei auf 80spaltigen Maschinenlochkarten./ -
MANECKE, H.-J. = Informatik, 16.k. 6.sz. 1969. p.51-53.

A gépi adatfeldolgozás nemcsak a nagy és költséges információkereső rendszerekben alkalmazható: a technikai lehetőségeket kihasználva már viszonylag egyszerű és olcsó eszközökkel is jelentős racionalizálást érhetünk el.

A cikk ilyen felhasználási lehetőségekre hívja fel a figyelmet: bemutat egy olyan folyóirat-nyilvántartási rendszert, amelynek információhordozója 80-oszlopos gépi lyukkártya.

A kártyaterv szerint az adattároló kártyákon a folyóiratokra jellemző legfontosabb adatok szerepelnek: cím, megjelenési hely, a beérkezett példányok száma, országnév, a megjelenés módja, a periodicitás mértéke, szakterület, előfizetési ár stb. A kártyák a különböző szempontok /rendszavak/ szerint lyukkártya-rendezőgéppel rendezhetők. A belyukasztott adatokat a rendezés után jegyzék formájában nyomtatják ki. A leggyakrabban az összes folyóirat szoros betűrendes jegyzékének összeállítására van szükség.

Ezt a módszert a rostocki hajógyárban már bevezették: ott mintegy 250 periodikum adatait tartják nyilván gépi lyukkártyák segítségével. Amennyiben a kártyatervet az iparág összes információs állomása elfogadja, időről-időre összerendezhető az összes karton az iparági folyóirat-jegyzékek kinyomtatásához.

/Schiff E./

6/71

002.55:380.13:659.2

Marketing módszerek alkalmazása az információs tevékenységben.
/Aplikace marketingových metod v informační činnosti./ - WIESENBERGER,
I. = Metodika a technika informací, 11.k. 10.sz. 1969. p.1-13.

A szerző önálló cikkekben /v.ö. Metodika a technica informací, 1968. 9.sz. és 1969. 11-12.sz./ elemezte a marketing és az információ közötti analógiákat, és rámutatott arra, hogy az információs te-

vékenység miképpen segítheti a marketinget. Ezuttal azt vizsgálja, hogy a marketing módszerei hogyan ösztönözhetik az információs munkát.

Az első terület, ahol a marketing bátorító hatása megnyilvánulhat, az az információs igények és szükségletek feltárása. Itt mindezekelőtt a marketing igen árnyalt, sokoldalú és sokszempontú feltárásra törekvése a példamutató. Ha ezt az információ területére alkalmaznánk, akkor a következőkre kellene megbízható adatokkal rendelkezünk, mielőtt hozzákezdenénk a szolgáltatások megtervezéséhez:

- az ellátandó szakterület általános tájékozottsága;
- az ellátandók száma és foglalkozási típusok szerinti megoszlása;
- az ellátandók általános és kategóriák szerinti "fogyasztói" színvonala;
- az ellátandók tájékozódásának különféle szempontok szerinti motíváltsága;
- a preferált tájékozódási formák, módszerek, eszközök stb.

a szükséges információs szolgáltatások legalkalmasabb formáival, jellegével, periodicitásával, árával stb. kapcsolatos ismeretek;

az információs szolgáltatások hasznosításának módjai a felhasználók körében, illetve a hasznosítással kapcsolatos elképzelések.

Nem lenne az sem célszerűtlen, ha a fenti ismereteket, akárcsak a marketing, az információ is kétféleképpen, a felhasználók és a szükségletek szerint tartaná nyilván a jövőben.

Az információban nem kevésbé lebecsülendő lenne azoknak a tapasztalatoknak az értékesítése, amelyekre a marketing a piaci igények és szükségletek feltárásának módszertanában tett szert. Itt különféle elsődleges - kérdőíves, naplóvezetéses, ankétos, megfigyeléses - adatgyűjtési módszerekről és az ezuton nyert adatok feldolgozásáról, valamint a másodlagos formák hasznosításáról, azaz a publikált források igény szempontu elemzéséről van szó.

Az információs tevékenységnek - bizonyos, a két tevékenység különbségeiből adódó módosításokkal - a marketinghez hasonló lehetősége van arra is, hogy a kereslet és a kínálat között úgy közvetítsen és irányítson, hogy annak hatékonysága /külső, fizetett szolgáltatásoknál erre ráépülve: gazdaságossága/ minél kedvezőbb legyen. /Ehhez kellenek a sokoldalú "piaci" információk./

A marketing eredményeire való figyelés és azok hasznosításának megkezdése annál is szükségesebb, mivel jelenleg az információs tevékenység legfőbb hiányossága éppen a kereslet és a kínálat találkozásainak, egymás "kielégítésének" és "megtermékenyítésének" gyakori zavaraiiban található meg.

/Futala T./

7/71

002.55:380.13:659.2

A marketing és az információs tevékenységek közötti kapcsolatok rendszer szempontu megközelítése. /Systémový prístup ke vztahu mezi marketingovou a informační činností./ - WIESENBERGER, I. = Metodika a technika informací, 11.k. 11-12.sz. 1969. p.1-6.

A marketing és az információs tevékenységek közötti kapcsolatok megvilágítására igen alkalmas a rendszer - ezen belül alrendszer, folyamat és operáció - szempontu megközelítés. /Rendszer, alrendszer stb. alatt itt olyan elemek komplexumát kell érteni, amelyek között nemcsak meghatározott kapcsolatok léteznek, hanem amelyeknek ezen túl hasonló társadalmi funkcióik is vannak./

A két terület tevékenységei a következőképpen állíthatók párhuzamba egymással:

MARKETING

INFORMÁCIÓ

I. Rendszerek

1. Nemzetközi marketing rendszer	1. Nemzetközi információs rendszer
2. Egy adott állam marketing rendszere	2. Nemzeti információs rendszer
3. Egyes ágazatok és szakmák marketing rendszere	3. Egyes ágazatok és szakmák információs rendszere
4. Egyes vállalatok marketing rendszere	4. Egyes vállalatok információs rendszere

II. Alrendszerek

A termékek 1. vásárlása, 2. raktározása, 3. befolyásolása, 4. eladása	A szakismeretek 1. beszerzése, 2. feldolgozása, 3. feltárása, 4. használata

III. Polyamatok

Ad 1.
piackutatás /kinálat/

árrendelés | Ad 1.

a szakinformációs források és az azokban lévő szakismeretek figyelése

a szükséges források megrendelése |
|--|---|

áruátvétel és ellenőrzés	releváns szakismeretek gyűjtése
Ad 2.	Ad 2.
az átvett áru osztályozása	a beszerzett források és ismeretek elemzése
raktári nyilvántartásba vétel	rendszerezés /osztályozás, indexelés/
raktári elhelyezés	az információs állományba való helyezés
Ad 3.	Ad 3.
piackutatás /kereslet/	az információs szükségletek kutatása
a piackutatás eredményeinek értékelése és a termeléssel /kutatással/ való közlése	a kutatási eredmények közlése a szerzeményezésnek vagy az információs osztálynak
a megrendelők kérdéseinek vagy reklamációjának fogadása	az információfelhasználók kérdéseinek fogadása
Ad 4.	Ad 4.
az áru előkeresése	visszakeresés az információs állományból
az áruszállítás előkészítése és lebonyolítása	a visszakeresett információk differenciált feldolgozása és általános vagy cím szerinti terjesztése
az árukinálat propagálása	a terjesztett szakinformációk propagálása

IV. Egyes műveletek

a/ meghatározott terméktípus iránti szükséglet meghatározása	a/ meghatározott információs szükséglet meghatározása
b/ a szükséges féltermék megvásárlása	b/ a szükséges információs forrás beszerzése
c/ átvétel és átvételi nyilvántartásba vétel	c/ átvétel és leltározás
d/ raktári nyilvántartásba vétel	d/ katalogizálás

e/ raktárba helyezés	e/ az információs állományba való elhelyezés
f/ kikeresés a raktárból és a gyártásba történő átadás	f/ visszakeresés és további feltárássra történő átadás
g/ a szükséges terméké történő átadás	g/ differenciált feltáráss különféle információs szükségletekre
h/ átvétel a termeléstől expedálás céljából	h/ általános vagy cím szerinti terjesztésre való átadás
i/ expedálás	i/ ismeretlen felhasználó vagy konkrét igénylő részére hozzáférhetővé tétel.

A fentiekből következik, hogy a kétféle tevékenységi körön belül az alábbi folyamatok különböztethetők:

1. marketing-kutatás	1. információkutatás
2. marketing-vásárlás	2. információbeszerzés
3. marketing-raktározás	3. információtárolás
4. marketing-irányítás	4. információfeltáráss
5. marketing-expediálás	5. információk hozzáférhetővé tétele

A két tevékenységi kör között tehát nagyfokú hasonlóság tapasztalható. Itt is és ott is átviteli, tároló és feltáráss funkciókról van szó. De míg a marketing reális, addig az információs absztrakt rendszer. A marketing áruforgalommal, az információs pedig információáramlással foglalkozik. A marketingben szükséges információk mindig meghatározott termékhez kapcsolódnak. Az információs rendszer ezzel szemben általánosságban biztosítja a szakmai informáltságot. Ebből következik, hogy a marketing információs rendszere csupán része az általános információs rendszernek.

/Futala T./

8/71

002.63:659.24/.25/91o/

Tudományos tájékoztatás Indonéziában. /Science information activities in Indonesia./ - PARTANINGRAT, W. = FID/CAO Newsletter, 1.k. 1.sz. 1969.okt. p.8-9.

A szerző, az indonéziai Országos Tudományos Dokumentációs Központ igazgatója, rövid áttekintést ad az indonéziai tájékoztató szolgálat jelen helyzetéről. Az utóbbi években a tájékoztatásügy és a könyvtárügy nem kapott anyagi támogatást. Sok tudományos kiadvány megjelentetése is szünetelt és a könyvtárak nem tudták a külföldi fo-

lyóiratokat megrendelni. A helyzet 1968-tól és az indonéziai öt éves fejlesztési terv kezdetétől megjavult, s miután a kutató tevékenység fontos a fejlesztés szempontjából, a kormány figyelve is erre az ügyre irányult, főleg a mezőgazdaságra és a mezőgazdaságot támogató iparokra. Jelenleg a tájékoztató tevékenység legaktívabb az orvosi, gyógyszerészeti, mezőgazdasági és biológiai tudományok terén.

A Dokumentációs Központ a kutatóintézetek munkájának segítésére kurrens gyorstájékoztatót /Informasi Kilat/ szervezett. 10 kutatóintézet által megrendelt 1074 külföldi folyóirat címét tartalmazó jegyzéket küldenek meg rendszeresen más kutatóintézetek címére, s azok tudósainak kívánságára xerox másolatot küldenek a folyóiratok tartalomjegyzégeiről és az óhajtott folyóiratcikkekről. Ennek a szolgáltatásnak 1968-ban 30 előfizetője volt.

A Dokumentációs Központ a külföld felé tájékoztatási clearinghouse: rajta keresztül kaphatnak egyének /tudósok, kutatók/ vagy intézetek külföldi tájékoztatási anyagot, könyvtárközi kölcsönzést bonyolít le és élénk kapcsolatban van a többi ázsiai ország hasonló intézményével, valamint nemzetközi szervezetekkel, pl. az OECD-vel /Organization for Economic Co-operation and Development = Gazdasági, Együttműködési és Fejlesztési Szervezet/ és az UNIDO-val /United Nations Industrial Development Organization = az Egyesült Nemzetek Iparfejlesztési Szervezete/. A Központ részt vett több nemzetközi és regionális konferencián, mint pl. a FID 33. kongresszusán Tokióban, a csendes-óceáni tudományos kongresszuson és a délkelet-ázsiai kutatómunka ügyében Pusztjakban /Indonézia/ tartott konferencián.

A Központ 1969 júniusában megkezdte az indonéz szakkönyvtárakban fellelhető tudományos folyóiratok központi katalógusának felállítását és az indonéz kutatóintézeti szakkönyvtárosok továbbképzésére 3 hónapos tanfolyamokat rendez. A mezőgazdasági és biológiai szakkönyvtárosok számára a továbbképző tanfolyamokat a Bibliotheca Bogoriensis tartja.

/Moravek L./

9/71

01/083.72/:389.6/47/

A bibliográfiai terminológia mai állapota és szabványosításának feladatai. /Sovremennoe szosztovanie bibliograficeszkoj terminologii izdaci i ee sztandardizacii./ - RESETSZKIJ, I.I. = Szovetszkaja Bibliografija, 114.k. 2.sz. 1969. p. 19-33.

A szakemberek egybehangzó véleménye szerint a bibliográfiai terminológia jelenlegi állapota nem kielégítő. A normatív /szabványosított/ bibliográfiai terminológia hiánya károsan hat a bibliográfia elméletének és módszerének fejlődésére, megnehezíti a tudományos vitákat, teljes értékű bibliográfiai tankönyvek készítését, a könyvtári és bibliográfiai szakemberek képzését és akadályozza a bibliográfiai gyakorlat tökéletesedését. A könyvtártudomány és a tudományos tájékoztatás területén eddig megjelent terminológiai szótárak /vö.: SAMURIN, E.I.: Könyvtártudományi szakkifejezések szótára. Könyvtárosok, bibliográfusok, nyomdászok és könyvkereskedők részére. Moszkva,

1958.; SZIMON, K.R.: Bibliográfia. Alapvető fogalmak és szakkifejezések. Moszkva, 1968.; Tudományos tájékoztatási terminológiai szótár. Moszkva, 1966. stb./, amelyek a bibliográfiai terminológiát is tartalmazzák, korántsem tökéletesek, így a további terminológiai munkához csak kiinduló anyagot szolgáltatnak. Értékük inkább csak az, hogy egybegyűjtik - ha nem is teljesen - a különböző forrásokban szétszórtan fellelhető bibliográfiai szakkifejezéseket.

A szerző, miután bemutatja a harmincas évek derekától a terminológia rendezésére irányult többnyire csak félig sikerült vagy elvetélt kísérletek történetét, rátér a jelenlegi hiányosságok fő okainak elemzésére. A két legfőbb okot abban látja, hogy a bibliográfiai terminológiában erőteljesebben jelentkeznek a homonimia és szinonimia, mint bármely más szakterületen. Megemlíti, hogy pl. SAMURIN szótárában több mint 60 homonim alak szerepel. Különösen sok problémát okoz, hogy maga a "bibliográfia" szó is több jelentésű /a szerző tiz jelentését tárgyalja/, és így valamennyi képzett alakja, illetve segítségével alkotott kifejezés is. A szinonim szakkifejezések sokasága szintén a közérthetőség rovására megy és félreértésekre ad alapot. Pl. a "bibliográfiai gyakorlat" és a "gyakorlati bibliográfia" szinonim szakkifejezéseket ma általában úgy értelmezik, mint bibliográfiai segédletek összeállítására és az olvasói igények felhasználásukkal történő kielégítésére irányuló tevékenységet. Viszont a huszas évek bibliográfusai a "gyakorlati bibliográfia" terminust a ma használatos "ajánló bibliográfia" értelemben, illetve helyette alkalmazták.

1967-ben Moszkvában tudományos konferenciát tartottak a terminológia állami szabványosítása tárgyában az SzSZKSz minisztériumai, a Tudományos Akadémia, tudományos és kutatóintézetek, egyetemek, főiskolák és más szervezetek részvételével. Miután megvitatták a tudományos és műszaki terminológia akkori helyzetét, határozatot hoztak, mely szerint a terminológiai szabványosítási munkákat ki kell terjeszteni a tudomány és népgazdaság valamennyi területére. Ma, amikor a Komitet sztandartov, mer i izmeritel'nyh priborov /Szabvány-, Mérés- és Mértékügyi Bizottság/ hozzálátott e határozat végrehajtásához, különös élességgel vetődik fel a bibliográfiai szabványosítás kérdése, amelynek megoldását a Vseszojuznaja knizsnaja palata /Összszövetségi Könyvkamara/ kötelességévé tették.

Megnehezíti a bibliográfiai terminológia szabványosítását, hogy a terminológiai szabványok készítésére nincs kidolgozott módszer. Ismertek már azonban azok a követelmények, amelyek kielégítése feltételét képezi annak, hogy egy terminus szabvánnyá válhasson: 1. minden terminus csak egy fogalmat fejezheti ki, és fordítva, minden fogalomnak csak egy terminus felelhet meg; 2. a terminus szó szerinti jelentésének meg kell felelnie az általa kifejezett fogalomnak; 3. a terminusnak be kell illeszkednie a terminusok rendszerébe, azaz tükröznie kell azokat az objektív kapcsolatokat, amelyek a vonatkozó fogalmak között fennállnak; 4. a terminus legyen rövid, csak szükséges, de elegendő számú ismertetőjegyet tartalmazzon; 5. a terminus legyen deriválható /lehessen belőle újabb terminusokat képezni/; 6. a terminus könnyen kiejthető legyen, továbbá jóhangzású és ne idézzen fel helytelen asszociációkat; 7. a terminus feleljen meg a nyelv szabályainak és normáinak; 8. a terminus legyen összhangban a nemzetközi szervezetek terminológiai ajánlásaival.

A Könyvkamara a bibliográfiai terminológia szabványosítási problémájának megoldása céljából az alábbi feladatokat állította maga elé:

elősegíteni a számítógépek alkalmazását a bibliográfiai munkában; a bibliográfusoknak olyan terminológiai apparátust adni, amely általánosan elfogadott és közérthető; megszabadítani a bibliográfusokat és a szakintézetek oktatóit a sok homonim és szinonim alak szükségtelen memorizálásától; hozzájárulni olyan tankönyvek készítéséhez, amelyek egységes terminológiát használnak; rendezni a bibliográfia elméleti és módszertani irodalmának szaknyelvezetét; kiiktatni a helytelen és elavult kifejezéseket.

A bibliográfiai terminológia szabványosításával kapcsolatos munka 1967 óta folyik. Az eltelt idő alatt összegyűjtötték a szakirodalomban szereplő bibliográfiai szak kifejezéseket, csoportosították a szinonim szak kifejezéseket, osztályozott előzetes szójegyzéket állítottak össze és előkészítették a "Bibliográfia. Szak kifejezések" általi szabványtervezet első kiadását.

/Szántó P./

10/71

02.007:331.215.2

Az okleveles könyvtárosok a jog és a gyakorlat fényében. /Bibliotekarze dyplomowani w świetle prawa i praktyki./ - PRZYBYŁO-WALCZAKOWA, Z. = Przegląd Biblioteczny, 37.k. 1.sz. 1969. p.29-34.

A Lengyel Minisztertanács 1961. szeptember 16-i rendelete a felsőoktatási és akadémiai dolgozók bérének rendezése kapcsán intézkedik az okleveles könyvtárosok béréről és egyéb jogairól is /pótlékok, 6 hetes szabadság, a 70. életévig történő alkalmazás lehetősége/. A felsőoktatási és akadémiai könyvtárakban dolgozó könyvtárosok ebben társadalmi megbecsülésük fokozódását látták: mind fizetésben, mind egyéb jogaikban közel kerültek a tudományos és oktató személyzethez. A rendelet szerint ebbe a foglalkozási és bércatagóriába - nehogy felhiguljon - csupán a foglalkoztatott könyvtárosok egynegyedét lehetett besorolni, míg a többi dolgozó a sokkal kedvezőtlenebb könyvtárosi bérskálán maradt.

Mivel ezt a rendeletet nem követték kiegészítő utasítások, a felsőoktatási és akadémiai könyvtárakban nagyon felduzzadt az egyetem végzett munkatársak száma, míg egyebütt nem tudták a felsőfoku végzettséghez kötött állásokat betölteni. Ezek mind azt várták /az esetek többségében adminisztratív munkaköröket vállalva/, hogy előbb-utóbb bekerülhetnek az okleveles könyvtárosok közé. 1966-ban azonban megfordult a kocka: rendezték a többi könyvtáros bérét, mégpedig úgy, hogy a könyvtáros bérskála alsóbb fokozatain lényegesen kevesebb szolgálati idővel lényegesen jobb bérezést lehet elérni, mint az okleveles könyvtáros skála két alsó fokozatán. Így a két alsó fokozat elvesztette vonzóerejét, annál is inkább, mivel az okleveles könyvtáros skálára való átkerülést nagyon nehéz szakvizsgához kötötték.

/Futala T./

11/71

021:002.63/94/

Az ausztráliai tájékoztató szolgálat. /Information services in Australia./ - DOUBLEDAY, B. = FID/CAO Newsletter, l.k. 1.sz. 1969. okt. p.10-12.

A szerző az ausztráliai államközösségi tudományos és ipari kutatási szervezet főkönyvtárosa. Először visszapillant Ausztrália történetére, majd jelen helyzetét ismerteti. A jelenlegi ausztráliai államközösségi szervezet 1901-ben alakult, s a könyvtári és tájékoztatói szervezet is ekkor jött létre és indult fejlődésnek. Az értelmiségi dolgozók létesítették a tudományos társaságok könyvtárait és kezdték meg a tudományos folyóiratok kiadását. Ez a szektor ma is fontos alkotórésze a könyvtári és tájékoztatói életnek. Az egész államközösségben létrehozták a közművelődési könyvtárakat is. Az egyetemeken és főiskolákon központi könyvtárak működnek, amelyek közül több országos jelentőségű - pl. orvostudományi, mezőgazdasági és geológiai - szakkönyvtárrá vált.

A kereskedelem és ipar fejlődése az utóbbi 25 évben a magánszektor szakkönyvtárait is nagymértékben fejlesztette. Ezek számára adja ki a Library Association of Australia /Ausztráliai Könyvtári Szövetség/ a Directory of Special Libraries in Australia című tájékoztató kiadványát. A legfontosabb könyvtári és tájékoztatói rendszerek a National Library of Australia /Ausztráliai Nemzeti Könyvtár/ és a CSIRO /Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization = Ausztráliai Államközösségi Tudományos és Ipari Kutatási Szervezet/ keretébe tartoznak.

A National Library /székhelye Canberra/ csak a társadalomtudományok és a humán tárgyak köréből ad szolgáltatásokat. Kiadványai az Australian National Bibliography, a Current Australian Serials, az APAIS /Australian Public Affairs Information Service = Ausztráliai Közügyek Tájékoztató Szolgálat/, kiadja a Serials in Australian Libraries: Social Sciences and Humanities című központi címjegyzéket, a List of Unlocated Research Books-ot.

A természettudományok és műszaki tudományok a Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization gondozásának körébe tartoznak. Ez a szervezet a FID tagja, a kormány törvényes hatósági szerve, a koordinált decentralizáció elvén felépült szervezet, amelynek az ország területén elszórva több mint 50 szakmai csoportja van. Minden csoport központi intézménye a könyvtár, az egész szervezet központi könyvtára Melbourne-ben van. Kiadványai: Scientific Serials in Australian Libraries című központi lelőhelyjegyzék, amely állandóan naprakészen jelenik meg, azután a CSIRO Abstracts havonta megjelenő referálólappal, továbbá fordítások jegyzéke, havi kiadvány /a szervezet központi könyvtára fordítási osztálya által készített fordításokat tartalmazza/, valamint az Australian Science Index havi kiadvány, ausztráliaiak által írt vagy ausztráliai folyóiratokban megjelenő tudományos-műszaki cikkeket indexel, végül a Directory of Scientific and Technical Research Centres in Australia, megjelenik kétévanként és tartalmazza a fontosabb kutatóintézetek nevét, címét és szakterületét.

A szervezet központi könyvtára hetenként kb. 1000 műszaki tájékoztatást ad ki ipari és mezőgazdasági szervek és egyetemek számára, s irodalomkutatással is foglalkozik.

Mivel az ausztráliai könyvtárak állománya többnyire nagy, az a fő törekvés, hogy a meglévő állományt minél jobban kihasználják. A fent említett két intézményen kívül még egy működik ezen a területen: az Australian Advisory Council on Bibliographical Services /Bibliográfiai Szolgáltatások Ausztráliai Tanácsadó Központja/. Ez az utóbbi szerv foglalkozik a könyvtárak és a tájékoztatási központok gépesítésének és a számítógépek alkalmazásának kérdéseivel is.

A cikk csak egyetlen számszerű adatot közöl: a Current Australian Serials 1967. évfolyama 953 tételt tartalmaz.

/Moravék L./

12/71

023.5

Szervező vagy tudományos dolgozó-e az okleveles könyvtáros?
/Bibliotekarz dyplomowany: organizator czy naukowiec?/ - MSCISZÓWA, A.
= Przegład Biblioteczny, 36.k. 3-4.sz. 1969. p.242-258.

A Libri hasábjain 1959-1963 között olykor szenvedélyes vita folyt a felsőfoku végzettséggel rendelkező könyvtárosok társadalmi helyzetéről és pályaképéről. A J. WIEDER által indított vitában összesen kilenc hozzászólás hangzott el. A nyugat-német könyvtárosok mellett más nyugat-európai országok könyvtárosai is részt vettek benne. Ezért megállapításai többé-kevésbé általánosíthatók a fejlett kapitalista országokban kialakult helyzetre.

A vitában a következő kérdések kerültek megvitatásra:

1. Az anyagi helyzet. Ezen belül esett szó a más felsőfoku végzettséghez kötött foglalkozásokhoz képest rendszerint alacsonyabb könyvtárosi bérekről, a könyvtárak elégtelen dotálásáról, felszereléséről és személyzeti létszámáról.

2. A szervezeti képzési problémák. Itt a felsőfoku végzettséggel rendelkező könyvtárosok adminisztratív munkával való túlterhelése, a nem megfelelő káderkiválasztás, a könyvtári hatáskörök végletes centralizáltsága, a képzés elméleti beállítottsága és a gyakorlat közötti ellentmondás állt a vita középpontjában.

3. Presztizs kérdések. A fenti okok miatt a felsőfoku képzettséghez kötött könyvtáros pályának csökkent a társadalmi presztizse, kevés lehetőség nyílik a tudományos munkára /itt főként a hagyományos régi nyomtatvány- és kézirat-tári kutatómunkákra gondoltak/, s mindezek következtében nagy ellentét feszül a megkövetelt képzettség és a végzett munka színvonala között.

Összefoglalóan: a könyvtári szolgáltatások a társadalmi fejlődés következtében tömegessé váltak, de a könyvtárakon belül mindeddig nem vonták le ennek a szervezeti-személyzeti konzekvenciáit, aminek

következtében egy hagyományosan nagyra értékelt pálya, a magasan kvalifikált tudományos könyvtárosé, problematikussá vált.

A könyvtári szolgálat általánossá és tömegessé tételével ez a folyamat lényegében Lengyelországban is lejátszódott. A második világháború előtti /1922, 1930, 1933/ bérskálák a tudományos könyvtáros /felsőfoku végzettséggel kellett rendelkeznie és tárgyaló fokon két idegen nyelvet kellett tudnia/ még tudományos dolgozóként kezelték. 1956-ig lényegében a második világháború után is ez volt a helyzet. Az 1956. évi június 2-i minisztertanácsi határozat megszüntette a tudományos könyvtáros fogalmát, aminek súlyos bérezési kihatásai voltak. A felsőoktatásról szóló 1958. évi november 5-i törvény - az okleveles könyvtáros fogalmának bevezetésével - némileg javított a helyzeten, de nem következetesen. Azóta ez a kategória - bérezés és társadalmi megbecsültség tekintetében - valahol az adminisztratív dolgozó és a tudományos kutató között "lebeg".

Jelenleg a tudományos könyvtáros helyzetét a könyvtáron belül a következő körülmények teszik problematikussá:

1. a könyvtárosi foglalkozásnak majdnem az egészét "felsőfoku" foglalkozásnak minősítették, aminek következménye: gyakran még az érettségi szintjét sem megkövetelő munkákat végeztetnek felsőfoku végzettségükkel;

2. a pályán tulbecsülik a "nem adekvátan könyvtári" tudományos munkát;

3. a könyvtári munka szintje teljes egészében "anonimmá" vált, és még egy középvezető hatásköre is messze elmarad az éppen végzett orvos, pedagógus stb. hatáskörétől. A könyvtárosnak alig lehet felelősségtudata és sikerélménye.

Ezeknek az anomáliáknak a megszüntetése után - a mai szükségleteknek megfelelően - két felsőfoku könyvtárosi pályaképet lehetne a lengyel könyvtárakban kialakítani. Az egyik a hagyományos tudományos könyvtárosé, aki a különgyűjtemények gondozását, tudományos fel-tárást és publikálását végezné, a másik a szervező könyvtárosé, aki speciális képzettségénél fogva /általában vezetői kollektívában/ biztosítaná a könyvtár rendeltetésszerű működését.

Ebben az esetben ismét megnövekedne az okleveles könyvtárosi pálya rohamosan csökkenő vonzóereje, különösen ha a belső rendezéssel párhuzamosan sikerülne a bérezési kérdéseket és az egyéb foglalkoztatási kérdéseket /pl. kutatónap - továbbképzési idő biztosítása/ is úgy megoldani, ahogy ezt a pálya társadalmi jelentősége indokoltta teszi.

/Futala T./

13/71

024.6:681.3.06

A kölcsönzési forgalom nyilvántartása könyvtárakban és archívumokban. /Überwachung des Leihverkehrs in Bibliotheken und Archiven./ - WILHELMY, A. = Nachrichten für Dokumentation, 21.k. 3.sz. 1970.jun. p.107-109.

A könyvtárak, dokumentációs intézmények, archívumok kölcsönzési forgalmának lebonyolítására és nyilvántartására a stuttgarti ITT Datenservice /ITT = International Telephone and Telegraph Co./ adatfeldolgozó cég SO 48 jelzéssel speciális programcsomagot készített. A programcsomag a computerhez on-line csatlakozó távgépiró-készülék igénybevételével lefolytatott dialogizáló eljáráshoz készült. Négy művelet elvégzését teszi lehetővé. Ezek:

a kölcsönadások regisztrálása;

a visszavételek regisztrálása. Ehhez csatlakozik a megrendelők által eszközölt vásárlások nyilvántartása /amennyiben a rendszer keretében ilyesmire is sor kerül, pl. a képarchívumok esetében/;

információs szolgáltatás arról, hogy meghatározott anyag pillanatnyilag kinél van, ki kölcsönözte ki;

jegyzékek készítése egy meghatározott időpontig visszaszolgáltató kintlévőségekről.

A programcsomagnak két előnyös sajátossága van. Alkalmazása egyrészt rendkívül egyszerű. Az adatvégállomáson dolgozó személytől sem programozási, sem műszaki szakismereteket nem kíván. Minden művelet megkezdése előtt a computer egy szöveges mintát ír ki az adatvégállomáson. E minta nyomán billentyűzi a bemeneti adatokat a kezelő személy. Másrészt rugalmas szerkezete folytán a programcsomag bármelyik meglévő kölcsönzési rendszer gépesítéséhez felhasználható. A meglévő rendszer eredeti adattípusain nem kell változtatást eszközölni, mert tetszés szerinti strukturájú lehet mind a kölcsönvevők, mind a kölcsönadott anyag, valamint a kölcsönzés ténye megjelölésének módja. A cikk a programcsomag futtatását, illetve a műveletek lefolytatását konkrét példákkal illusztrálja. /Szerény igényű kölcsönzési szolgáltatások számára az eljárás kielégítő. Részletesebben megszervezett, többféle nyilvántartásra igényt tartó szolgálatok esetében azonban nem felel meg; mert például a reklamáló levelek automatikus összeállítását és kiírását sem oldja meg. A referáló megjegyzése./

/Orosz G./

14/71

024.6:681.31

Egyszerűsített on-line könyvtári kölcsönzési rendszer. /A simplified on-line circulation system./ - BOYD, A.H. - WALDEN, P.E.J. = Program. News of Computers in Libraries, 3.k. 2.sz. 1969.jul. p.47-65.

A belfasti Queen's University könyvtárában kialakítottak egy on-line computeres kölcsönzési rendszert, mely az egyetem ICL 1907

tipusu elektronikus adatfeldolgozó berendezéséhez csatlakozik. A könyvkölcsönzések és visszaadások nyilvántartási adatait konzol-írógépben lebillentyűzve juttatják a computerbe, a külön e célra szolgáló mágneslemezes memóriában tárolt kölcsönzési nyilvántartásban azonnal eszközli a vonatkozó adatok bejelölését, illetve módosítását. A cikk a rendszer gépi szervezését és programjait ismerteti. A leírt kölcsönzési eljárás tulajdonképpen része a könyvtár egész tevékenységét átfogó integrált computeres rendszernek; ennek kialakítására azonban csak a jövőben kerül sor.

A kölcsönzési szolgálat háromféle műveletet igényel. Ezek: a kölcsönadás nyilvántartása, a visszaszolgáltatás nyilvántartása és a gépi memóriában tárolt nyilvántartás megkérdése, hogy mi a helyzet valamely könyvvel kapcsolatban.

A mágneslemez-memórián tárolt nyilvántartást a könyvek azonossági jelzeteinek sorrendjében fektették fel. Minden nyilvántartási egység két részből áll: a könyv adatait tartalmazó felzetből és a kölcsönzési művelet adatait tartalmazó bejegyzésből. A napközben végrehajtott kölcsönzések adatait a munkanap végéig a memóriának egy elhárított részén tárolják. A munkanapot követő éjszakai műszakban rendezik be az adatokat a computer a nyilvántartás vonatkozó helyeire. Ezzel a megoldással a computer drágább nappali igénybevételét a minimumra csökkentik.

Az egész rendszernek két gépi programja van: a nappal folyó munkák részére a LIBR, az éjszakai műszakban folyók részére a LIBU jelű. A LIBR program négy részből áll: LIBC a kölcsönadásnak, LIBD a visszaadásnak, LIBQ a nyilvántartás megkérdésének lebonyolítására, valamint REC a kölcsönadás és a visszaadás adatainak az ideiglenes mezőbe való bejelölésére. A cikk közli a programok folyamatábráit és röviden szól egyes jelentősebb sajátosságaikról. A LIBU programmal naprakészen tartott kölcsönzési nyilvántartást a computer gyorsnyomatóján jegyzék formájában is kiirattják.

/Orosz G./

15/71

025

A könyvtári folyamatok elemzése. /The analysis of library processes./ = Journal of Documentation, 26.k. 1.sz. 1970.márc. p.30-45.

A könyvtár, mint más ember által alkotott rendszer is, különböző felismerési vélt igények kielégítésére jött létre. Működése csak akkor hatékony, ha a felhasználó igényeit és szükségleteit valóban felismeri és kielégíti.

Működésének azonban gazdaságosnak is kell lennie. A cikk abból az alapfeltevésekből indul ki, hogy a gazdaságosság szempontjából a legfontosabb tényező a szakképzett munkaerő munkaideje. A munkaerő megtakarítására irányuló törekvések alapját azonban csak a könyvtári munka gondos elemzése teremtheti meg. Tulajdonképpen a tevékenységeket és a tevékenységek tárgyát kell megvizsgálni.

Az elemzés menete tehát a következő:

le kell írni a tevékenységek tárgyait;

meg kell vizsgálni az ezekhez kapcsolódó tevékenységeket.

1967-ben az Aslib /Association of Special Libraries and Information Bureaux = Szakkönyvtárak és Tájékoztatási Irodák Szövetsége/ Research Departement /Kutatási Osztály/ kísérletképpen megkezdte néhány egyetemi könyvtár összehasonlító elemzését azzal a céllal, hogy

az egyes könyvtárak elemzésével nyert adatokat a helyszínen hasznosíthassa;

több könyvtár összehasonlító elemzéséből általánosabb következtetéseket vonhasson le;

kipróbálhassa a gyakorlatban a Lehigh módszert /a Lehigh University Center for the Information Sciences-ben = Lehigh Egyetem Tájékoztatástudományi Központjában kidolgozott módszer a könyvtári műveletek elemzésére/.

A közlemény a harmadik ponttal, az új módszer gyakorlati kipróbálásával kapott eredményekkel foglalkozik.

A rendszerelemzés céljaira a tevékenységek, valamint a tevékenységek tárgyai külön űrlapon voltak feldolgozhatók. Egy-egy űrlapra felvitt összes adat kódolt formában elért egy-egy 80 oszlopos lyukkártyán. A lyukkártyákkal most már automatikusan elvégezhető műveletek /pl. rendezés kijelölt oszlopok szerint/ útján megkapták egy-egy tevékenység tárgyának /pl. egy könyvnek, egy kérdésnek stb./ az útját a rendszeren keresztül vagy az egymás mellett folyó műveleteket stb. A teljes könyvtár igen részletes és rugalmasan vizsgálható folyamatábrája állt így elő a szokványos, rajzolt folyamatábráknál sokkal jobban használható formában. A kártyák megfelelő összerendezésével a tevékenység bármely vetülete vizsgálhatóvá vált /sőt szükség esetén könnyen ábrázolható is volt/.

Ez egyben a rendszer egyetlen hibája is: a részletekből nehéz az egészet kiemelni, a folyamatokat a teljes könyvtár szempontjából és nem részletességükben vizsgálni. Mindenesetre egy-egy könyvtár teljes elemzéséhez nem volt szükség több mint 400 lyukkártyára.

A kártyák segítségével lehetőség nyílt a következők kimutatására:

melyek azok a műveletek, ahol emberi döntésre van szükség;

a feltehetően automatizálásra kerülő műveletekben résztvevő anyagok volumene mekkora;

a párhuzamosan többszöri feljegyzésre kerülő információk száma mekkora;

a különböző szintű előképzettséggel rendelkező munkatársak milyen műveleteket végeznek stb.

Igy például kiválogatták azokat a kártyákat, amelyeken a kartotéktárra vonatkozó tevékenységeket rögzítették. Ezek segítségével könnyen megállapíthatóvá vált, hogy kik, milyen gyakorisággal és milyen műveleteket végeznek a kartotéktárral.

Hasonló módszerrel megállapították azt, hogy milyen anyagokat és milyen gyakorisággal másolnak le.

A módszer segítségével a könyvtárak összehasonlítása is elvégezhető. Ennek sohasem az volt a célja, hogy megállapítsák, melyik könyvtár "jobb" a másiknál /erre a könyvtárak különböző környezeti feltételei miatt nem is nagyon volt lehetőség/, hanem az, hogy megvizsgálhassák a szabványosítás lehetőségeit. Erre azonban a módszer alkalmazása önmagában nem ad választ, az eredmények további gondos, ember által végzett elemzését igényli a felvetett probléma.

/Schiff E./

16/71

025:681.31

A birminghami könyvtárak közös gépesítési terve. /The Birmingham Libraries cooperative mechanization project./ - CAYLESS, C.F. - KIMBER, R.T. - Program. News of Computers in Libraries, 3.k. 2.sz. 1969. jul. p.75-79.

Birminghamben két egyetemi és a közművelődési könyvtár - University of Aston Library, Birmingham University Library, Birmingham Public Library - 1969. januárjától 1970. júniusáig gépesítési kísérleti tervmunkát végzett. A munkálat keretében fel akarták deríteni, milyen alapokon lehetne részükre közös gépesített rendszert kialakítani úgy, hogy az egyes könyvtárak sajátosságait, speciális kivánalmait, egyedi jellegzetességeit - ésszerű határokon belül - biztosítsák. Több célt tűztek ki. Legelső a British National Bibliography által forgalomba hozott mágnesszalagok közös felhasználásának megszervezése. A mágnesszalagok a kurrens angol nyelvű irodalom bibliográfiai adatfelvételeit tartalmazzák. Kivizsgálták, miként használhatók fel a mágnesszalagok a könyvtárak gyarapítási, katalógizálási, katalógus-előállítási munkáinak gépesítéséhez. Tanulmányozták, hogy a gépesítés bevezetésével miként volna megvalósítható egyetlen közös beszerzési szolgálat, valamint új típusú tájékoztatási szolgáltatások létesítése.

A terv legfelsőbb irányító szerve a három könyvtár igazgatójából álló tanács. A végrehajtást külön bizottság irányítja és ellenőrzi. Tagjai a könyvtárak egy-egy vezető munkatársa, továbbá a terv felöl vezetője és a rendszertervező. A tervmunkákat öt munkacsoport végzi a következő megosztásban:

1. szolgáltatások és produktumok;
2. a gépi rendszer;
3. a kompatibilitás, katalógizálási eljárások;

4. mágnesszalag-szolgáltatások hasznosítása, statisztika;
5. sorozati művek.

A munkacsoportok főnökei a rendszertervezővel együtt koordináló bizottságot képeznek, melynek a munkák összehangolása a rendeltetése. A rendszertervező a munkacsoportok főnökeinek kötelező számot adni; a rendszer kialakításában azonban szabad kezelt biztosítottak részére.

/Orosz G./

17/71

025.12:025.5

Statisztikai adatok a bibliográfiai referenz terem működéséről a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban. /Considerații statistice pe marginea activității "Sălii de referințe bibliografice"./ - VERESS, A. - MATEIU, D. = Revista Bibliotecilor, 22.k. 12.sz. 1969. p.719-723.

A kolozsvári BCU /Biblioteca Centrala Universitarăban /Központi Egyetemi Könyvtár/ 1969-ben nyit meg a referenz terem. A referenz szolgálat elsősorban humán tudományokkal foglalkozik, mert a könyvtárnak is ez a profilja, a természettudományok csak kisebb mértékben kaptak helyet a könyvtárban. A teremben a szokványos tájékoztatói eszközökön kívül /szakkatalógusok, témajegyzékek stb./ számos referenzszolgáltatás is helyet kapott /enciklopédiák, szakszótárak, bibliográfiák stb./ szabadpolcokon elhelyezve, úgy, hogy minden olvasó könnyen hozzáférhessen. A referenz szolgálat hatékonyságának ellenőrzése érdekében 1969 első öt hónapjában információs lapok segítségével anketot rendeztek az olvasókkal. Az elemzés két fő fejezetre oszlik:

1. az információkeresők száma;
2. az információforrások felhasználása.

Az elemzett időben 1405 olvasó kereste fel a referenz szolgálatot, akik 4029 információt kértek. Ez azt jelenti, hogy átlagban naponta 35-40 információt igényeltek. Érdekes, hogy 1967-ben havonta átlag 340 személy vette igénybe a referenz szolgálatot, 1969-ben, a terem megnyitása után 810 személy, ami 240%-os emelkedést jelent.

Az érdeklődők többsége 78,6% egyetemi hallgató, 11% egyetemi tanár és tudományos kutató, 10,4% az olvasók más kategóriája. Ebbe a kategóriába tartoznak a vállalati szakemberek, középiskolai tanárok, újságírók és középiskolai tanulók. Az egyetemi hallgatók nagy része a humán tagozaton tanul, főleg nyelvészettel és történelemmel foglalkozik /58, illetve 17%/, csak 14% jár a természettudományos szakokra. Az egyetemi hallgatók kb. 70%-a a felsőbb évfolyamokon tanul /III-V. szemeszter/. Érdekes módon a harmadéves hallgatók keresik fel a könyvtárat legnagyobb számban, nem pedig a IV. és V. évesek.

A referenzkérdések legnagyobb része nyelvészeti, 49,7%, ebből külföldi irodalom 27,8%. A filozófia, történelem és pedagógia az összes kérdésnek kb. negyed részét teszi ki, míg a jog 10,2%-ot.

A legkeresettebb információs források az enciklopédiák /40%, majd a szakkatalógusok következnek /25,5%, majd a bibliográfiák /23,8%. Legkevésbé használatosak a kiadói katalógusok. Ezek főképpen a könyvrendelésekhez szükségesek.

Az egyetemi hallgatók /3161/ 16 680 referenz könyvet tanulmányoztak. Elsősorban idegen nyelvű irodalmat /33,1%, nyelvészetet és irodalomtörténetet /15,6%, történelmet és a munkásmozgalom történetét /15,1%. Elég nagy volt a matematika, fizika és technika aránya /7,8%, továbbá a közgazdaságtan /6,1%. Ennek oka az, hogy a természettudományi kari könyvtárakban megtalálhatók az összes szakreferenz források, míg a humán tagozatokon ezek hiányoznak. A jogi és közgazdasági irodalmat majdnem kizárólag a fakultások hallgatói olvassák.

A felhasznált információs lapok alkalmat adnak az olvasóknak véleményük és kritikájuk nyilvántartására is. A legtöbb bíráló a referenz könyvtár kibővítését kívánja. Előfordulnak általános igények /pl. lengyel, jugoszláv irodalmi bibliográfia, statisztikai évkönyvek stb./, de egészen egyéni kérések is előfordultak, pl. parapszichológiai művek bibliográfiáját is kérték már.

/Bárán D.-né/

18/71

025.2:65.011.56

Az automatizálás és a szerzeményezés. /Automation and acquisitions./ - WALKER, N.C. = Drexel Library Quarterly, 5.k. 2.sz. 1969. ápr. p.80-83.

A szerzeményezés automatizálásának feladata:

segítse a megrendelések ügyintézését;

valamilyen módon segítse elő a könyvek kiválogatását;

gyorsítsa meg a beszerzést;

a könyvek állománybavételét és a könyv beérkezésével kapcsolatos adminisztrációt.

A gépesített rendszer tervezésekor először is meg kell ismerni a hozzáférhető berendezéseket, azt, hogy ezek mire képesek és mire nem. Mielőtt a berendezéseket jól ismerő és a feladatok megoldásában feltétlenül alkalmazandó rendszerszervező munkához látna, a feladatot pontosan meg kell határozni. A feladat optimális megoldásához megfelelő rendszer kialakítása már a rendszerszervező problémája: a könyvtárosnak és a rendszerszervezőnek azonban közös nyelven kell beszélniük.

A feladat megoldása többféle automatizáltsági fokon lehetséges. Az egyik megoldásban a könyvtáros a központtól megkapja a beszerzésre számba vehető könyvek teljes címleírásainak listáját, mindegyik címhez azonban már egy hatjegyű számot asszignáltak. A könyvtárosnak

csak a kiválasztott könyv hatjegyű jelzőszámát kell legépelnie egy úrlapra az igényelt példányszámmal együtt. A többi automatikusan végzi el a rendszer.

A szerző által ismertetett második esetben minden könyvről egy feliratozott lyukkártyát /amely a címleírást tartalmazza/ készít a központ és ezeket kapja meg a könyvtáros. A kiválasztott könyvnek megfelelő lyukkártyát ki kell emelni, be kell rajta jelölni az előirt oszlopban az igényelt példányok számát. Ez a megoldás igen időigényes volt, ezenkívül gyakran fordultak elő félrevezető, hibás bejelölések /és így például megtörtént, hogy négy igényelt példány helyett egy könyvből negyven példányt kapott a könyvtár/.

A harmadik, az IBM computerre szervezett program mágnesszalaggal dolgozik. A könyvtáros itt is listát kap kézhez a könyvekről, ezt a listát azonban már a computer gyorsnyomtatóján állítják elő. A lista szelektív, az egyes helyekre csak a kijelölt profilba tartozó könyvekről összeállított lista jut el. A mágnesszalagra rögzített adatokat használják fel a további könyvtári ügyviteli feladatok alapbizonylatként is.

A könyvtáros által átnézett és kijelölt lista alapján az elektronikus adatfeldolgozási osztályon computer segítségével készül el a rendelés, a vételi bizonylat és - mivel ez az osztály egymástól távol működő könyvtárakat szolgál ki - a könyvtár címét tartalmazó kártya, amellyel a könyveket postázzák.

Ez a rendszer nem jelent munkaerő-megtakarítást, előnye az, hogy a könyvtárosnak több ideje marad szakmai feladatai gyorsabb és pontosabb ellátására.

/Schiff E./

19/71

025.2/.5:021.64/437/

SOKRATUS - egy tudományos és szakkönyvtári szerzeményezési központi katalógizálási, lelőhelyi-információs, bibliográfiai-információs és statisztikai-nyilvántartási központ tervezete. /SOKRATUS - projekt akvizíciói, centrális-katalógizációi, bibliográfia-információi a statisticko-evidenčni centrál pro vědecké a odborné knihovny./ - ZÁVADA, J. = Technická knihovna, 14.k. 10.sz. 1969. p.299-307.

A könyvtermelés növekvő üteme, a dokumentumok drágulása, a krónikus devizahiány egyre nehezebb helyzetbe hozza a könyvtárakat. Lassan az eddig fejlesztett állományok kontinuitása is veszélybe kerül.

A mozgósítható tartalékok közül a gyarapítás koordinálása a legfontosabbak egyike. Ez azonban a jelenlegi eszközökkel - főként a nagytudományos központi katalógusok segítségével - nem eléggé hatékony.

A Státní knihovna ČSR /Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtára/ által az L-1-44-2 állami kutatási tervfeladat végrehajtásaként tervezett SOKRATUS rendszer /specification of requests, ordering requested documents, cataloging, references, acquisition, telecommunic-

ations, urgencies, statistics = igények szabványosítása, igényelt dokumentumok rendelése, katalogizálás, hivatkozások, beszerzés, telekommunikáció, reklamálás, statisztika/ a tudományos és szakkönyvtárak először külföldi, majd hazai állománygyarapításának computeres központosításából kiindulva, a gyarapítás koordinálásán kívül a címekben megjelölt szolgáltatásokat is biztosítja. A rendszer 3 szakaszban kerül a tervek szerint megvalósításra.

A rendszer kidolgozásánál a következő követelményeket szabták meg:

legyen korszerű szervezeti és műszaki szempontból, továbbá az általa előidézett változások szempontjából is;

legyen gazdaságilag hatékony;

emelje az általa központosított tevékenységek színvonalát;

legyen kompatibilis a tudományos és szakkönyvtárak valamennyi - gépesített és nem gépesített - típusával;

legyen kompatibilis a hasonló külföldi tervekkel, elsősorban a MARC /Machine Readable Cataloging = géppel olvasható katalogizálás/ tervvel;

ne kényszerítse a vele kapcsolatban lévő könyvtárakat tevékenységük uniformizálására, ne gátolja egyéni fejlődésüket, de ne gátolja az integrációs törekvéseket sem;

az integrált információs rendszer alapelemének kell megtervezni, de ne legyen belőle zárt rendszer.

A rendszer működésének alapja az Állami Könyvtár korszerűsített Ujdonságjegyzéke, amelyet nemzeti bibliográfiák, katalógusok alapján állítanak össze. A rendelések az Ujdonságjegyzék sorszáma alapján történnek, telefonon /a sorszámkódot a rendelésre vonatkozó egyéb adatok számkódjaival kell kiegészíteni/.

A rendszer előnyei a következők:

egyszerűsíti a rendelést;

felmenti a könyvtárakat reklamációs jegyzékek összeállítási munkája alól;

automatizálja a kifizetések ügyvitelét, biztosítja az operatív számviteli ellenőrzés lehetőségét;

központi katalogizálást biztosít;

a bibliográfiai leírásokat géppel olvasható formában biztosítja;

megoldja a lelőhelyek feltüntetésével a központi címjegyzék automatikus előállítását;

sokoldaluan látja el a külföldi irodalom központi katalógusának funkcióját;

statisztikai feldolgozásokat végez.

/Futala T./

20/71

025.352:778.14.072:681.3

A computerrel előállított könyvtári katalógusok hatásosak és gazdaságosak. /Computerized library catalogs are effective and economical./ - SHIMP, H.E. = *Reproduction Methods*, 10.k. 2.sz. 1970. p.8-9,10.

A computeres adattároló rendszer sokoldalúságát s azt a lehetőséget, hogy off-line módon mágnesszalagról vagy közvetlenül a computer által vezérelve mikrofilmet állíthatnak elő, az utóbbi időben a könyvtári katalógusok készítői is hatásosan alkalmazzák. Így olcsó mikrofilm olvasókészülékek és filmmásolatok segítségével lehetséges a katalógusok decentralizálása a kutatók, olvasók számára kedvező helyeken. Ma ezt tekintik a legolcsóbb és az egyik legkorszerűbb - felhasználókra orientált - katalógusrendszernek, mert a könyvtártól távol dolgozó kutatók, mérnökök számára hozzáférhetővé tehetik általa a katalógusokat. A computeres rendszer rugalmassága folytán lehetőséget nyújt a katalógus rendszeres kiegészítésére, a gyarapodási jegyzékek előállítására, a szabadpolcos könyvanyag listáinak elkészítésére stb. A rendszer alapját képező mágnesszalagon kiegészíteni, törölni vagy változtatni lehet az adatokat, melyeket azután SC 4020 típusu mágnesszalagos mikrofilm felvevővel 16 mm-es filmre fényképeznek. A 30 m hosszú, kazettás tekercsekben tárolt filmek mindegyike 1800 oldal katalógusadatot tartalmaz. A filmtároló dobozokat színes kóddal, vizuális kiválasztás számára meg lehet jelölni. A katalógus formájú hagyományos könyvtári nyilvántartás megszüntetésével jelentős hely szabadítható fel a könyvtárakban. Film formájában a különböző könyvtári munkahelyeken is kéznél lehet tartani a teljes katalógust, s ez a könyvtári munka hatékonyságát elősegíti. Könyv alaku katalógus előállításánál, mivel nincs szükség külön nyomóforma elkészítésére, a költségek kétharmada megtakarítható.

/Tőkés L./

21/71

025.855

A ritkán használt könyvtári állomány tárolása az NDK-ban. Konceptió terv. /Die Speicherung wenig benutzter Bibliotheksbestände in der DDR. Versuch einer Konzeption./ - SCHWARZ, G. = *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 83.k. 9.sz. 1969. p.510-530.

A tudomány termelőerővé válása megduzzasztotta a tudományos irodalmat is. Ennek következményeként a tudományos könyvtárak állománya az utóbbi évtizedekben igen gyorsan gyarapodott. Az állománygyarapodás mértékére, az állomány kihasználtságára nézve a következő 6 egyetemi és főiskolai könyvtár adatai mutatják a jellemző képet:

Egyetem	Állomány 1912/13	1948/1949	1968
Berlin	558 000 kötet	1 350 000 kötet	1 943 000 kötet
Lipcse	610 000	1 400 000	2 035 000
Halle	284 000	875 000	2 117 000
Jena	615 000	694 000	1 450 000
Rostock	297 000	480 000	988 000
Greifswald	219 000	435 000	1 186 000

Egyetem	Kölcsönzési forgalom	1968
Berlin		91 169 kötet
Lipcse		194 000
Halle		109 259
Jena		68 799
Rostock		181 434
Greifswald		85 251

Mint hogy az NDK tudományos könyvtárai új épületek építésének vagy a tovább-bővítés előkészítésének időszakában vannak, nem mindegy az, hogy milyen nagyságrendű állomány raktározására kell méretezni az épületeket. A nagy holt anyag a könyvtárak tervezését és kihasználtságát mind gazdasági, mind munkaszervezési szempontból negatívan befolyásolja. A nagyméretű raktárak az olvasók gyors kiszolgálását is akadályozzák.

A ritkán használt, holt anyag tárolásának megoldása komplex feladat, ez magában foglalja a meghatározott nyomdatermékek miniaturizált/mikrofilmezett stb./ tárolását, a Deutsche Staatsbibliothekben/Berlin/ átfogó állami folyóirat-gyűjtemény létrehozását, meghatározott profilu, régi anyagot tároló könyvraktárak felállítását stb. Mindezek keresztülvitelének nehézségei abból fakadnak, hogy

él az egyetemek lokálpatriotizmusa, mely a nagy és gazdag nyomtatványgyűjteményekre is támaszkodik;

létezik a könyvtárak közötti verseny, rivalizálás;

az olvasók önzöek, nem törődnek a könyvtárak nehézségeivel;

hiányzik olyan törvény, mely a nagy könyvállományú könyvtárakat kivénné a felsőoktatási intézmények kezéből;

hiányzik a központi tároló-könyvtárak felállításának és fenntartásának anyagi bázisa.

Nem a tudományos könyvtárak archivumjellegét támadja a cikk, ha-

nem azt a formát, amiben ez történik. Sokkal nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani a koordinációnak és a tároló-könyvtárak együttes fenntartásának, a milliós számok hajszolása helyett a munkaszervezés és kihasználtság megjavításának.

A tárolandó irodalom

A tároló-könyvtárak három fajtája ismeretes:

1. egy adott könyvtár állományának tárolására szolgáló tároló-könyvtár. Így feldolgozó munka külön nem szükséges, relative gyorsan rendelkezésre bocsátható az állomány;

2. több könyvtár anyagát egy tároló könyvtár, hogy az anyag megmarad az egyes könyvtárak tulajdonában. Ennek megvannak a gazdasági /tervezési, felállítási, fenntartási/ és szervezési /adminisztrációs, ügyviteli/ feltételei. Tipikus példa e tároló-könyvtár fajtára Ura-järvi Finnországban és Balsta Svédországban. E könyvtárak minimális létszámmal és saját feltároló apparátus nélkül működnek. A jelentős távolság miatt az anyagnak az olvasóhoz való eljuttatása viszonylag lassabb;

3. több könyvtár anyagát egy állománnyá feldolgozó tároló-könyvtárak. Külön feldolgozó és kölcsönző személyzettel rendelkeznek. A résztvevő könyvtárak távolsága azonban 900 km-nél nagyobb nem lehet, hogy legkésőbb 48 óra alatt a kívánt irodalmat megkaphassák. E tároló-könyvtár fajtára példa a chicagói Center for Research Libraries /Tudományos Könyvtárak Központja, azelőtt: Midwest Inter-Library Center/.

A holt anyagnak egyértelmű definíciója nincs. Általában az egy vagy több év óta nem, vagy ritkán használt anyagot nevezik így. A ritkán használatosság fokát a használókör érdeklődési százalékával fejezik ki, a holt anyagba az 5%-nál kisebb forgási sebességű anyag tehető. Holt anyagba tartozhat az összes nyomtatványfajta, használatától függetlenül és megjelenési évtől függetlenül.

Gyakorlatban azonban ezt az állományt jobb három részre bontani:

az 1913 előtt megjelentek,

az 1913 után megjelent német nyelvű kiadványok,

az 1913 után megjelent külföldi idegen nyelvű anyag,

mivel 1913 óta a német nyelvű irodalom archiv könyvtára a Deutsche Bücherei /Lipcse/.

Végeredményben a 6 egyetemi és főiskolai könyvtárból első alkalommal mintegy 3,5 millió kötet, a továbbiakban pedig évente kb. 200 000 kötet kerülhetne a tároló-könyvtárba.

A válogatás

A beérkező kiadványokat szét kell válogatni a következőkre:

állandóan az alapkönyvtárban maradó anyag;

rögtön a tároló-könyvtárba kerülő anyag;

későbbi /pontosan meghatározott/ időpontban a tároló-könyvtárba kerülő anyag.

Statisztikailag figyelni kell az olvasók irodalmi érdeklődésének irányát, a forgási sebességet. Ez utóbbira a szovjet műszaki könyvtárak számítási módszerét ajánlja a szerző.

A szervezés

Az NDK tároló-könyvtárainak három lehetséges változatát dolgozták ki a már előbb közölt mennyiségű anyag tárolására:

1. 6 regionális tároló-könyvtár 1-1 millió kötet tárolókapacitással;
2. két regionális tároló-könyvtár 3-3 millió kötet tárolókapacitással;
3. egy központi tároló-könyvtár 3 millió kötet tárolókapacitással.

Ezek után a cikk az egyes változatok létesítési, fenntartási és személyi költségeit hasonlítja össze. Az éves fenntartási költségek 80%-a személyi, 20%-a dologi kiadás. Javaslatokat tesz a személyzet összetételére és létszámára vonatkozólag is.

A holt anyaggal összefüggő kérdések több éve intenzíven foglalkoztatják az NDK könyvtárait. A megoldások lehetséges módzatainak első elméleti összefoglalása a jelen tanulmány. Igen sok kérdés megoldására próbál választ adni, nyitott azonban még igen sok probléma:

a Deutsche Bücherei állománya teljességének kérdései;

a Deutsche Staatsbibliothek viszonya általában, s a régi állomány központjaként a tároló-könyvtár/ak/hoz;

egy központi hírlapkönyvtár hatáskörének körülhatárolása mind a jövődő tervezés, mind a tároló-könyvtárak viszonylatában;

az 1800 előtt megjelent nyomdatermékek kiválogatásának, s ezek arányának kérdése az egyetemi könyvtárak holt anyagában;

a ritkasággyűjtemények és a helyismereti-helytörténeti irodalom tisztázásának kérdései összhangban a tároló-könyvtárak kialakításával.

Ezeknek a kérdéseknek ismeretében és tisztázásával lehet csak majd véglegesen megoldani a holt anyag szakszerű kiválogatását és racionális tárolását.

/Bauer J./

22/71

027.6.001.23

Eszköztervezés és értékelés vállalati könyvtárakban. /Resource planning and evaluation in company libraries./ - CRUM, N.J. = Sci-Tech News, 24.k. 1.sz. 1970. tavasz, p.9-14.

Cikke bevezető részében a szerző meghatározza az eszköztervezés célját: "Az eszköztervezésnek az a célja, hogy reálisan és gazdaságilag helytálló módon összhangba hozza mindazokat a meglévő és várható eszközöket és erőforrásokat, melyek segítségével a könyvtár a mai és potenciális felhasználóinak jelenlegi és előrelátható tájékoztatási igényeit kielégíti." Amennyiben a könyvtárvezetés ezt a feladatot a sok bizonytalanságot és megkötést jelentő szervezeti környezetben sikerrel megoldja, mind saját vezetői tekintélyét, mind a könyvtár szakmai tekintélyét jelentősen növeli. Véleménye szerint az eszközök és erőforrások - bizonyos helyi változatoktól eltekintve - legcélszerűbben két kategóriára, szellemi és anyagi eszközökre bonthatók.

Anyagi eszközöknek tekinthetők a következők: az intézmény fizikai környezete /épülete/, felszerelés, berendezés, gyűjtemények, katalógusok, nyilvántartások, computer-programok stb. Szellemi eszköznek vagy erőforrásnak tekinti a következőket: a könyvtári szakemberek szakmai tapasztalata, módszerek és eljárások ismerete /a könyvtári "know-how"/, a könyvtárosi morál, a könyvtár felhasználóinak jóindulata és a könyvtári információs rendszerhez fűződő kapcsolata. Ugyancsak ebbe a kategóriába sorolható a könyvtár hitele, megbízhatósága azok szemében, akik a könyvtár pénzellátásában döntő szerepet játszanak, s természetesen ide tartozik a fenti döntéshozókhoz fűződő jó kapcsolat is.

A vállalati könyvtár meglehetősen kényes helyzetben van: felhasználója a vállalat olyan dolgozója, aki a vállalatnak értéket termel, s a kért és kapott információ valamilyen módon hozzájárul a vállalat értéktermeléséhez, tehát hasznot hajt, a nem megfelelő, irreleváns információ pedig időbeli és végső soron anyagi veszteséget okoz. Ugyanaz áll a felhasználóra is, aki nincs kötve a formális /könyvtári/ információszerzéshez, hanem informális csatornákat is igénybe vehet. Ha az utóbbi módon gyorsabb és hasznosabb információt kap, a vállalatnak hasznot hajt, a könyvtár azonban veszít használhatóságából. Ha a könyvtártól kap gyorsabb és releváns információt, akkor a könyvtár is részese a vállalat nyereségének és presztizsének is nő.

A vállalati könyvtár ilyen értelemben vett eszköztervezésének legfontosabb alkotóeleme a helyes személyzeti politika: a szakmailag,

emberileg legmegfelelőbb könyvtárosok kiválasztása, akik kellő elkötelezettséget éreznek hivatásuk iránt, kellő speciális ismeretekkel rendelkeznek a vállalat szakterületén stb. Igen nagy gondot kell fordítani az információs anyag tárolásának, feltárásának módjára, a szolgáltatások helyes arányaira is.

Az eszköztervezés folyamata

Az eszközök és erőforrások megtervezése ideális körülmények között is elég bonyolult feladat, a vezető helyzetismeretén /vállalati helyzet, célok, keretek/ túl intuitív munkára is szükség van, s mivel a helyzet nem mindig ideális, a szükségletek, igények és célok között helyes prioritást kell meghatározni.

A tervezési folyamat fontosabb buktatói az alábbiak lehetnek:

elsiklás az adott cél elérésének valamilyen jobb megoldási lehetőségé felett;

helytelen célkitűzés követése;

olyan, egyébként helyes célkitűzés követése, amely egy idő után csökkenő eredményt ad;

az eszközök alternatív használata során felmerülő valamennyi lehetséges költség fel nem ismerése.

A fenti buktatók legalábbis részben elkerülhetők, ha a tervezés kiterjed a következőkre:

1. A könyvtárat fenntartó szervezet feladata: azok az alapvető célkitűzések, amelyeket az illető szervezet el kíván érni. Ezeket a vállalati könyvtárnak világosan kell látnia saját feladatának és célkitűzéseinek meghatározásakor. Ugyancsak figyelemmel kell lenni arra is, hogy a vállalat felső vezetése és az egyes felhasználói csoportok az intézmény alapvető célkitűzéseit másként értelmezhetik.

2. A könyvtárat fenntartó szervezet közvetlen célkitűzései: e célkitűzések vagy közvetlenül elérendő célok a szervezet alapvető feladatát tükrözik. Ezek meghatározása a könyvtárvezetés számára lehetetlen, így szoros kapcsolatot kell fenntartania a vállalat vezetőivel és döntéshozóival, hogy ezekről időben értesüljön és munkájába beépíthesse.

3. A könyvtár feladata: miért van, mit és milyen célra produkál? Ezeket a kérdéseket, illetve meghatározásukat a fenntartó szervezet hasonló általános feladataival összhangban kell vizsgálni.

4. A könyvtár célkitűzése: milyen speciális célkitűzéseket kell elérni ahhoz, hogy végrehajtsa általános feladatait, eleget tegyen hivatásának. E célkitűzéseket igen nagy körültekintéssel kell meghatározni, hogy feltétlen összhangban álljon a szervezet célkitűzései-

vel, annak számára releváns és elfogadható legyen, mind a szervezet, mind a könyvtár teljes személyzete előtt világosan körülhatárolt legyen.

5. A felhasználók "cél"-csoportjának kiválasztása: bármily jól tervezi meg a könyvtárvezetés a felhasználók igényeinek maximális kielégítését, bármily jól ismeri a vállalat munkáját, céljait, munkastílusát stb., s bármilyen jó stratégiai vizsgálatokat folytat, a vállalaton belül felmerülő információs igénynek semmiképpen sem tud teljes mértékben eleget tenni. Minden valószínűség szerint csak 80%-ban tudja kielégíteni a lehetséges igényeket, s ha erőfeszítéseket tenne a fennmaradó 20% kielégítésére is, akkor ez olyan feszültséget okozna, amely az egész munka hatékonyságát csökkentené.

A speciális "cél"-csoportok kiválasztása azonban igen nagymértékben elősegíti a könyvtár tájékoztatási munkáját, mivel a felhasználóknak ezek a csoportjai olyan helyzetben vannak, s olyan személyekből állnak, hogy rajtuk keresztül a könyvtári szolgáltatások mintegy megsokszorozódnak, gyorsabban és hatékonyabban terjednek. Ezért a könyvtár tájékoztatási erőfeszítéseinek legjelentősebb részét ezekre a "cél"-csoportokra összpontosítja. Az első ilyen csoport a kutatás vezetőiből áll, akik a jó szolgáltatásokat terjesztik, s maguk is ösztönzik beosztott kutatóikat a könyvtár igénybevételére. A második csoport a vállalat kulcsembereiből, a harmadik a vállalat kutatási és fejlesztési szervezetének technikai főtanácsadóiból áll, s végül a negyedik csoportot azok a szakemberek alkotják, akik a vállalati hierarchiában kulcsfontosságú és stratégiai pontokon működnek.

6. A könyvtári szolgáltatások meghatározása: ez a tevékenység elsősorban abból áll, hogy meghatározzák azokat a valószínű információszükségleteket, amelyek az előbbieken ismertetett speciális csoportok szempontjából jelentősek vagy jelentősek lehetnek. A vezetésnek döntenie kell arról is, hogy az adott információkat milyen dokumentációs, tájékoztató műfajok kombinálásával adja, melyik dokumentációs műfajt hol alkalmazza stb.

7. A könyvtári szolgálat szintje: mivel egy vállalati szervezeten belül működő könyvtárnak számítania kell arra, hogy költségvetését, illetve pénzalapokkal való ellátását bizonyos esetekben jelentős százalékban csökkenthetik is, arra kell törekedni, hogy egy pl. 20%-os csökkentés esetén a szolgáltatások szintje ne csökkenjen érezhető mértékben. Jó előre meg kell ezért tervezni, milyen típusú és szintű szolgáltatásfajták azok, amelyeket gazdaságosan és hatékonyan lehet alkalmazni, melyek azok, amelyeket nem vennének igénybe kielégítő mértékben, milyen szolgáltatások esetében és hogyan kell számolni az időtényezővel stb.

A szerző ezután a tervezőmunka egyéb gazdasági kérdéseiről ír, különös tekintettel a szerzeményezési munkára. Ez a vállalati könyvtár esetében rendkívül gondos megfontolásokat kíván egyrészt pénzügyi szempontból, másrészt a felhasználók szempontjából, hogy azok minden lényegest megtaláljanak, de kellően figyelembe vegyék a szerzeményezés és feldolgozás, raktározás egyéb anyagi szempontjait is.

Hasonló célszerűségi, gazdaságossági megfontolásokat igényelnek a katalógusok és a katalogizálás kérdései is. Mit, milyen állománytestet vagy csoportot milyen mélységben kell katalogizálni vagy indexelni ahhoz, hogy a használat során "kifizetődjék" a belefektetett munka és költség. Ez is előzetes vizsgálatot és komoly döntést igényel, s ebben az esetben is kidomborodik az igényfelmérés jelentősége.

Lényegében hasonló vizsgálati problémákat vet fel a legtöbb könyvtári tájékoztató szolgáltatás - a szerző az irodalomkutatást részletezi - megtervezése is, s ebben az esetben szintén igen nagy szükség van a kutató /felhasználó/ és a könyvtáros közötti jó munkakapcsolatra.

A fentiekben ismertetett tervezési kérdések helyes megoldása csak abban az esetben bizonyul tartósan helyes és hatékony megoldásnak, ha minden szempontból ellenőrizzük és meghatározott időközönként értékeljük őket.

Az értékelésnek az alábbiakra kell kiterjednie:

1. a könyvtári munka egésze;
2. az összteljesítmény;
3. a teljesítmény milyen mértékben bizonyul megfelelőnek;
4. hatékonyság;
5. az egyes munkafolyamatok.

Az értékelő vizsgálatok során természetesen be kell tartani a fenti sorrendet, mivel az egyik logikusan következik a másikból. A könyvtári munka összteljesítményének sikeressége logikusan következik a könyvtári munka egészének sikerességéből, de elégtelennek vagy ineffektívnek tűnhet más szempontból, pl. ha azt tekintjük, hogy valamilyen jobb részletmegoldási módot hagytak figyelmen kívül.

A könyvtári tájékoztatás eszközeinek és erőforrásainak megtervezésénél tehát minden esetben igen nagy figyelmet kell fordítani arra, hogy azt a fenntartó szervezet szükségletel és adottságai szerint, azokkal összhangban végezzük el. A helyi adottságokat azért kell hangsúlyozni, mert a tervezőmunkához csak ezeket az általános szempontokat lehet segítségül adni, semmilyen "mágikus formula" nem áll rendelkezésre.

/Székely D./

23/71

027.7:378.633/437.6/

A pozsonyi Központi Közgazdaságtudományi Könyvtár tíz éve lát el állami tudományos könyvtári funkciót. //Desat// 10 rokov bratislavskej Ústrednej ekonomickej knižnice vo funkcii štátnej vedeckej knižnice. / - PROCHÁZKA, B. = Inform, 1969. 7.sz. p.1-6.

Az Ústredná ekonomickeá knižnica /Központi Közgazdaságtudományi

Könyvtár/ 1940-től a Kereskedelmi Főiskola, 1949-től a Gazdaságtudományi Főiskola, majd 1952-től a Közgazdaságtudományi Főiskola központi könyvtára. Ilyen minőségében jelenleg 3 kar és több mint 40 tan-
szék, illetve kihelyezett vidéki tagozat szakirodalmi ellátása a fel-
adata.

A könyvtárat az utóbbi másfél évtizedben számos könyvtárügyi fel-
adattal is megbízták /közgazdaságtudományi bibliográfiai központ, a
közgazdaságtudományi irodalommal végzett munka módszertani központja,
a közigazgatási-közgazdaságtudományi könyvtárak hálózati központja,
ágazati tájékoztató központ, a népgazdasági tervezés tájékoztató köz-
pontja/. Tíz év óta állami tudományos könyvtár. 1967-ben a Slovenské
informačné centrum /Szlovák Tájékoztatói Központ/ egyik együttműködő
könyvtára lett.

Az intézmény az elmúlt tíz évben igen dinamikusan fejlődött.
1959-ben 30 000, 1968-ban 600 000 egységet kölcsönzött, beiratkozott
olvasóinak száma ugyanezen időszak alatt 1000-ról 9190-re, látogatói-
nak száma pedig 30 000-ról 233 000-re növekedett. Állománya ma - a
rendszeres gyarapodás és különböző kisebb állományok beolvasztása kö-
vetkeztében - meghaladja a 200 000 kötetet. Az évi gyarapodás 20 000
kötet körül mozog. Kötelese példány válogatási joga van és 113 országgal
áll cserekapcsolatban. Kurrens folyóiratcímeinek a száma kb.
2000.

A tagkönyvtárak letéti ellátásban részesülnek, annak minden
nyilvántartási-feldolgozási előnyével. A propaganda, a módszertani és
kiadványi tevékenység is igen intenzív. A Könyvtár prágai társintéz-
ményével közösen adja ki a Bibliografia ekonomickéj literatury c. ha-
vi kiadványt. Ezenkívül - egyebek között - van dokumentációs kartoték-
kiadványa /Prehl'ad ekonomickéj literatury/, új szerzeményi jegyzéke
a külföldi irodalomról és könyvtári tájékoztatója. Évente mintegy 300
fordítást készítet.

Az alapszolgáltatások ingyenesek. A speciális szolgáltatásokért
fizetni kell. Különösen a gyorsmásolás bevezetése /Bruning 2100-as
készüléket működtetnek/ tette hatékonyabbá, gyorsabbá a könyvtár szol-
galtatásait.

A dolgozók száma meghaladta a hatvanat. Ezenkívül mintegy 200
külső munkatársat, fordítót, referálót stb. foglalkoztatnak.

Nagyon kedvezően alakulnak a ráfordítási mutatók. Míg 1959-ben
egy kölcsönzés 11, addig 1968-ban csupán 4,33 Kős-ba került. Az egy
látogatóra eső költség 20 Kős-ről 9,86-ra csökkent. Az állomány for-
gási sebessége 1959-ben 0,6 volt, 1968-ban 3,12.

Noha az utóbbi 10 évben a könyvtár épületgondjain is enyhítettek,
növelték a férőhelyek /a jelenlegi kapacitás 7 olvasóterem 674 férő-
hellyel/ számát és a raktárak befogadóképességét, mégis évről-évre
sürgősebbé válik az új otthon felépítése. A könyvtár mindenesetre
már elkészítette az új épület funkcionális tervét, s azt vezető épí-
tészekkel és könyvtárosokkal véleményeztette. Ennek alapján a közel-
jövőben tervpályázatot írnak ki. A beruházásnak a tervek szerint
1972 és 1978 között kell megvalósulnia.

/Futala T./

24/71

028.01

A könyvtári igénykutatás kérdéséhez. /Zur bibliothekarischen Bedarfsforschung./ - WALIGORA-RITTINGHAUS, J. = Der Bibliothekar, 24.k. 2.sz. 1970. p.129-137.

Az utóbbi évek során megnövekedtek az igények a könyvtárakkal szemben, és pedig nemcsak a könyvtárak állományát illetően, hanem a könyvtárak valóságos és potenciális olvasóinak igényeiként jelentkezve a könyvtárak összes szolgáltatása vonatkozásában is. A cikk írója hangsúlyozza: nem elég csupán kijelenteni, hogy a könyvtárak az olvasókért vannak, a könyvtárak munkásságát az általános kultúra és művelődés érdekében kifejtett tevékenységük szempontjából kell elemezni. Természetesen nem elhanyagolhatók e munkásság gazdasági szempontjai sem: az igénykutatásnak eddig azonban csupán gazdasági értelmezése volt közkeletű. A szerző szerint az "igény" fogalma komplexebb: "a társadalmilag felismert szükségességek összessége". Ezen belül az un. irodalmi igény az olvasók, intézmények és szervezetek igénye a szakirodalom iránt, az un. könyvtári igény pedig nem a könyvtárak keretében jelentkező igény, hanem éppen a könyvtárakkal szemben támasztott követelmények összessége. A szerző ezen elvi tisztázás után az olvasói igényeket elemzi, s ennek során különválasztja a speciális, a szakmai és a tömegigényeket.

/Végh F./

25/71

681.3.022:336.7:659.23

A SCAN rendszer: valós idejű pénzügyi tájékoztatási szolgálat.
/The SCAN system: a real-time financial information service./ -
DICKS, J.C.C. = Aslib Proceedings, 22.k. 1.sz. 1970. p.12-21.

A SCAN rendszer tulajdonképpen egy hatalmas tőzsdéi adatbank, amely nemcsak adatokat tárol és közöl, hanem egyéb műveletekre is alkalmas. 1966 közepe óta on-line valós idejű computerrel üzemel. Ebben az esetben - a software mellett - igen fontos feltétel a megbízhatóan működő computer. A valós idejű műveletek ugyanis azt jelentik, hogy a rendszer egy előző pillanatban mutatott állapotát csak igen nehezen és hozzátétőlegesen lehet visszaállítani.

Az alkalmazott hardware a következő konfigurációju:

UNIVAC 418 - II központi egység, 2,7 μ ciklusidővel: a két - teljesen azonos - 64 K kapacitású belső memória és központi aritmetika egymás melletti működtetése teljes biztonságot nyújt;

2 db FASTRAND II. tömegtároló memória egyenként 132 millió karakter tárolási kapacitással;

két kisebb gyors dobmémória, főleg operatív memóriaként használva;

az esetleges meghibásodások esetén a régi állapot helyreállításához mágnesszalagos tároló egységek;

multipléxor a távolból jövő adatok közvetlen felfogására, átalakítására, rendezésére, valamint a fordított irányu adattovábbításra;

gyorsnyomatók, lyukkártyás perifériális készülékek.

A rendszer szolgáltatását előfizetők vessik igénybe. A szolgáltatások három csoportba oszthatók:

SCAN 1 adatkereső és -értékelő programrendszer, tőzsdei trendek, változások hatásának azonnali kiszámolására, távolban elhelyezett készülékekről jövő adatok figyelembevételével;

SCAN 2 egy-egy előfizető teljes tőzsdei tranzakcióinak valós idejű adatrögzítése, értékelése, ezen belül - a rendszer adatbankjához csatlakozva - az előfizető kiépítheti saját adatbankját és programkönyvtárát;

SCAN 3 a kormányzati és az "aranysegélyű" értékpapírok teljes statisztikáját készíti el.

A valós idejű rendszer tervezésénél figyelembe veendő alapfeltételek:

ki használja az információt?

milyen célra óhajtja használni?

milyen külső formában igényli, milyen minőségben?

milyen gyakran és mennyi ideig?

hol van az információ felhasználásának helye?

mennyire pontos információ szükséges?

mi az elfogadható, kedvező és ideális időtartam az igény felmerülése és az információ kézhezvétele között?

az információ egyéni vagy közös felhasználásra kerül-e?

Ezeken kívül igen fontosak a nem-funkcionális igények is:

a meg nem valósítható igények, amelyek azonban elegendők ahhoz, hogy a szolgáltatást lebecsüljék és ne vegyék igénybe;

az esztétikai kérdések is nagyban befolyásolják sokszor a szolgáltatást igénybe vevők értékítéletét.

/Schiff E./